

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Kockanje srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i štetne
psihosocijalne posljedice**

Nikolina Vukšić

Zagreb, srpanj 2013.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

**Kockanje srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i štetne
psihosocijalne posljedice**

Nikolina Vukšić

Mentor: doc. dr. sc. Neven Ricijaš

Komentorica: Dora Dodig, prof.

Zagreb, srpanj, 2013.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Kockanje srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i štetne psihosocijalne posljedice* i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Potpis: _____

(Nikolina Vukšić)

Mjesto i datum: _____

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. POVIJESNI RAZVOJ KOCKANJA.....	7
3. DEFINIRANJE KOCKANJA I PROBLEMATIČNIH KOCKARA	8
4. PREVALENCIJA KOCKANJA ADOLESCENATA.....	12
5. RIZIČNI ČIMBENICI ZA RAZVOJ PROBLEMATIČNOG KOCKANJA.....	15
6. ŠTETNE PSIHO SOCIJALNE POSLJEDICE KOCKANJA KOD ADOLESCENATA	20
7. CILJEVI, PROBLEMI ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE	24
7.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	24
7.2. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	24
7.3. HIPOTEZE.....	24
8. METODE ISTRAŽIVANJA.....	26
8.1. UZORAK ISPITANIKA.....	26
9.2. INSTRUMENTARIJ	27
9.3. NAČIN PROVEDBE ISTRAŽIVANJA.....	29
9.4. OBRADA REZULTATA	29
10. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA	30
10.1. NAVIKE KOCKANJA ADOLESCENATA U SLAVONSKOM BRODU	30
10.2. RAZLIKE U INTENZITETU KOCKANJA S OBZIROM NA SPOL	32
10.3. RIZIČNOST KOCKANJA ADOLESCENATA U SLAVONSKOM BRODU.....	35
11. ZAKLJUČAK	45
12. LITERATURA.....	48
PRILOG – Anketni upitnik korišten u istraživanju	51

SAŽETAK

Kockanje srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i štetne psihosocijalne posljedice

Studentica: Nikolina Vukšić

Mentor: doc. dr. sc. Neven Ricijaš

Komentorica: Dora Dodig, prof.

Program/modul: socijalna pedagogija/odrasli

Temeljni cilj ovog rada je stjecanje uvida u aktivnosti kockanja srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i utvrđivanje razine štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih uključenosti u igre na sreću. Specifični ciljevi su utvrditi postoje li razlike u prevalenciji i učestalosti kockanja s obzirom na spol, dob i druga relevantna osobna obilježja, te istražiti stupanj izraženosti štetnih psihosocijalnih posljedica.

Istraživanje je provedeno u listopadu 2012. godine na prigodnom uzorku od 264 sudionika, učenika oba spola ($M=147$, $\bar{Z}=117$) srednjih škola u Slavonskom Brodu: Gimnazije „Matija Mesić“, Obrtničke škole Slavonski Brod i Tehničke škole Slavonski Brod. Raspon dobi sudionika kreće se od 14 do 19 godina ($M_{dob}=16,7$; $SD_{dob}=1,12$). Sudjelovanje u istraživanju je bilo u potpunosti anonimno i dobrovoljno, učenici su bili upoznati s osnovnim ciljem istraživanja te su samostalno dali usmeni pristanak za sudjelovanje. U istraživanju je korišten već provjeren instrumentarij dobrih metrijskih obilježja (pouzdanost i valjanost) upravo za ispitivanje kockarskih ponašanja i s njime povezanih pojava. Ovo istraživanje sastavni je dio znanstvenog projekta pod nazivom „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ čiji je voditelj doc.dr.sc. Neven Ricijaš. Za ostvarenje istraživačkih ciljeva u ovom radu korišteni su sljedeći instrumenti: Upitnik o osnovnim sociodemografskim obilježjima, Upitnik o navikama kockanja i Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI).

Rezultati istraživanja su pokazali da srednjoškolci u Slavonskom Brodu najviše kockaju u sportskim kladionicama, zatim u lutrijskim igrama na sreću i automat klubovima, dok su ostale vrste manje zastupljene. Dobiven je podatak da je 72,6% srednjoškolaca iz Slavonskog Broda kockalo barem jednom u životu, dok ih 27,4% nije kockalo nikada. Isto tako, utvrđeno je da postoje razlike u kockarskim aktivnostima među srednjoškolcima u Slavonskom Brodu s obzirom na spol na način da mladići kockaju intenzivnije i učestalije. Kada je riječ o rizičnosti kockanja utvrđeno je da postoje razlike s obzirom na spol, na način da su mladići rizičniji od djevojaka. Na razini cijelog uzorka 70% sudionika pripada skupini koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje, 17% sudionika pripada skupini s niskom do srednjom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje, dok 13% sudionika pripada skupini koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Utvrđeno je i da postoje razlike u razini ozbiljnih štetnih psihosocijalnih posljedica kod srednjoškolaca s obzirom na intenzitet i učestalost kockanja na način da srednjoškolci koji intenzivnije i učestalije kockaju imaju izraženije ozbiljne psihosocijalne posljedice.

Ključne riječi: kockanje, navike, štetne psihosocijalne posljedice, srednjoškolci u Slavonskom Brodu.

ABSTRACT

Gambling of high school students in Slavonski Brod and adverse psychosocial consequences

The main aim of this study is to gain insight into gambling activities of high school students in Slavonski Brod and determine the level of harmful psychosocial consequences related to gambling. Specific aims are to determine whether there are differences in the prevalence and the intensity of gambling in relation to gender, age and other relevant personal characteristics, and explore the degree of severity of adverse psychosocial consequences.

The study was conducted in October 2012th on a sample of 264 participants, high school students of both gender (M=147, F=117) in Slavonski Brod: Gymnasium „Matija Mesić“, Vocational High School and Technical High School. The age range of participants ranges from 14-19 years (Mage=16.7; SDage=1,12). Participation in the study was completely anonymous and voluntary, the students were familiar with the main aim of the study, and have given their verbal consent to participate. The study used validated instruments with good metric characteristics (reliability and validity) just to test gambling behavior and their related phenomenon. This research is an integral part of the science project entitled "Youth Gambling in Croatia" whose leader is Neven Ricijaš, PhD. To accomplish the main aims of this study have been used these instruments: A questionnaire of basic sociodemographic characteristics, A questionnaire of gambling habits and Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI).

The results showed that high school students in Slavonski Brod most gamble in sports betting, then the lottery and slot machines while other games are less represented. It was found that 72,6% of high school students from Slavonski Brod have gambled at least once in their lifetime, while 27,4% of them had never gambled. Also, it was found that there are differences in gambling activities among high school students in Slavonski Brod according to gender in a way that boys gamble more intense and frequent. When it comes to the risk of gambling, it was found there are differences regarding to gender in a way that boys are at higher risk than girls. On the whole sample, 70% of the participants have no problems related to gambling, 17% of the participants belong to the group with low to medium severity of gambling related problems, while 13% of the participants belong to the group characterized by high severity of gambling related problems. It was found that there are differences in the level of adverse psychosocial consequences among high school students with respect to the intensity and frequency of gambling in a way that high school students who intensively and frequent gamble have more serious psychosocial consequences.

Keywords: gambling, gambling habits, adverse psychosocial consequences, high school students in Slavonski Brod.

1. UVOD

Adolescencija je prijelazno razdoblje iz djetinjstva u odraslo doba popraćeno brojnim tjelesnim, psihičkim, intelektualnim, emocionalnim, društvenim i duhovnim pojavama (Cian, 1988; prema Ninčević, 2009). Kako je adolescencija razdoblje za koje je karakteristično eksperimentiranje, longitudinalna istraživanja kockanja mladih ukazuju da je adolescencija također i razdoblje eksperimentiranja i sudjelovanja u igrama na sreću (Vitaro i sur., 2004; Vitaro i sur., 2001; Banner i sur., 2006; prema Goudriaan i sur., 2009). Torre i Zoričić (2013) navode da se kockanje mladima doima privlačnim jer dovodi do snažnih uzbuđenja uz istovremenu mogućnost izazova lake zarade novca, koji dovodi do ostvarenja svih mladenačkih sanjarija.

Ranije se mislilo da se problemi povezani s kockanjem uglavnom odnose na populaciju odraslih. Međutim, sve veći broj istraživanja ukazuje da je problem kockanja rastući među adolescentima te dovodi do zdravstvenih, socijalnih, osobnih, ekonomskih i akademskih posljedica (Derevensky i Gupta, 2004b; Jacobs, 2004; prema Dickson i Derevensky, 2006). Istraživanje stavova o kockanju je pokazalo da se ono percipira kao prihvatljiva djelatnost te čak kao osobno pravo (Azmier, 2000; prema Hardoon i Derevensky, 2002). Ispitanici navode da kockanje nije tako ozbiljan socijalni problem kao što su ovisnosti o alkoholu i drogama, pušenje i opasna vožnja. Brzo širenje i društveno prihvaćanje kockanja je dovelo do zabrinutosti usluga javnog zdravstva i znanstvenika za moguć razvoj problema povezanih s kockanjem kod maloljetnika (Jacobs, 1989; National Research Council, 1999; prema Winters i sur., 2002). Tome su doprinijele tri linije dokaza: epidemiološki podaci o prevalenciji kockanja, epidemiološke procjene problematičnog kockanja te kros-sekcijske studije o psihosocijalnim čimbenicima kockanja mladih. Epidemiološki podaci ukazuju da se kockanje mladih, poput mnogih ponašanja u adolescenciji, događa na frekvencijskom kontinuumu, u rasponu od nesudjelovanja do eksperimentiranja, povremenog kockanja, redovitog kockanja do zaokupljenosti kockanjem s ozbiljnim posljedicama (Stinchfield i Winters, 1998; prema Winters i sur., 2002).

Jednom započete, mnoge obrasce ponašanja je teško zaustaviti. Na primjer, osobe koje počnu pušiti kao adolescenti predstavljaju većinu odraslih pušača. Prevencijski naponi ističu da se odgađanjem početka određenih ponašanja može znatno poboljšati zdravstvena ekonomija (Botvin, Baker, Dusenbury, Botvin i Diaz, 1995; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003). Kako bi se smanjile poteškoće koje problematična ponašanja predstavljaju za

društvo (pijenje, zlouporaba droga, pušenje i kockanje) važno je prevenirati ili odgoditi početak takvih ponašanja ili ublažiti njihove negativne posljedice. Da bi se ostvarili navedeni ciljevi glede ponašanja povezanih s kockanjem, važno je razumjeti kako mladi ljudi počinju kockati, što je i cilj uvodnog dijela ovoga rada.

Znanje o početku kockanja mladih pruža odgovore na pitanja kada, kako i gdje društvo treba usmjeriti napore da bi educiralo mlade o kockanju. Primjerice, istraživanje koje je proveo Vagge (1996; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003) je pokazalo da većina mladih svoje prvo iskustvo kockanja ima u društvu prijatelja, što upućuje na zaključak da grupa vršnjaka ima važnu ulogu prilikom razvoja kockarskog ponašanja. Pokušaji suzbijanja kockanja među mladima moraju uključiti rješavanje pitanja vršnjačkog pritiska i općeg pozitivnog stava mladih prema kockanju među prijateljima. Također, veliki postotak mladih počinje kockati s članom obitelji, što ukazuje na nužnu edukaciju obitelji kao središte preventivskih napora.

Istraživanja koja se bave problemima kockanja odraslih pokazuju da patološko kockanje ima jake korijene u kockanju u mladosti (Custer i Milt 1985; Volberg 1994; prema Volberg, 2002). Međutim, budući da se patološko kockanje definira kao progresivno stanje čiji razvoj traje nekoliko godina, neki istraživači navode kako je problem kockanja među adolescentima najbolje gledati kao pred-kliničko stanje (Volberg i Moore 1999; Winters, Stinchfield i Fulkerson 1993b; prema Volberg, 2002). Adolescenti kockari su posebno ranjiva skupina u smislu budućeg razvoja patološkog kockanja. Njihova sklonost razvoja punog kliničkog poremećaja će vjerojatno biti pod utjecajem različitih rizičnih čimbenika te preventivskih i tretmanskih napora. Isto tako, kockanje u adolescenciji može biti važna komponenta u razvoju drugih problema kao što su korištenje alkohola i droga.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku je vidljivo da je broj registriranih jedinica u sastavu (prodajnih mjesta) priređivača igara na sreću na području Republike Hrvatske porastao u posljednjih 15 godina gotovo 5 puta. S obzirom da je u ovom radu riječ o Slavonskom Brodu, iz podataka je vidljivo da je broj registriranih jedinica u sastavu (prodajnih mjesta) priređivača igara na sreću na području Brodsko-posavske županije porastao gotovo 10 puta¹. Upravo zbog toga sam odlučila provesti istraživanje u Slavonskom Brodu, centralnom gradu svoje županije (Brodsko-posavske) kao dio istraživanja „Navike i

¹ Podaci Državnog zavoda za statistiku o broju registriranih priređivača igara na sreću i njihovih jedinica u sastavu (registriranih prodajnih mjesta) naručen je posebno za potrebe istraživanja „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama RH“.

obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama“ koje su proveli Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić (2011), kako bih dobila uvid u navike i obilježja kockanja srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i štetne psihosocijalne posljedice vezane uz kockanje.

2. POVIJESNI RAZVOJ KOCKANJA

S obzirom da su povijesni dokumenti o postojanju kockanja, odnosno igara na sreću stariji za oko tisuću godina od pojave prvog novca (Haitzmann, 1980; prema Kozjak, 2008), može se zaključiti kako je kockanje jedan od najstarijih oblika zabave u različitim društvima i civilizacijama. Pojemovna razlika igre na sreću od općenite predodžbe igre, kojoj je svrha bila samo razonoda, sastojala se u dodavanju igračkog uloga koji povećava napetost glede ishoda igre (Gizycki i Gorny, 1973; prema Kozjak, 2008). Prvi pisani tragovi o kockarskoj igri datiraju iz drevne kineske kulture, o čemu svjedoče u potpunosti sačuvana pravila igre *vei-čei* iz 2300. godine prije Krista. Prvi pisani tragovi o kockanju u indijskoj civilizaciji govore o kladenju u trkama bornih kola prije 4000 godina. U starom Rimu kockanje je bilo vrlo rasprostranjeno te jedna od omiljenih zabava rimskih careva, dok je u starogrčkoj civilizaciji kockanje na javnim mjestima bilo zabranjeno (Janjić, 1988; prema Kozjak, 2008).

Prethodnica današnjoj lutriji je igra zvana *loto*, zabilježena u srednjovjekovnoj Firenci, čija su dva osnovna načela novčani ulog i određeni rizik. Na našim prostorima termin *loto* se prvi puta spominje 1768. godine (Jembrih, 1996; prema Kozjak, 2008). Kockanje se kao globalni fenomen javlja u 19. stoljeću u kojem se oblikuju važne odrednice suvremenog kockanja – industrijalizacija i institucionalizacija kockanja (Kozjak, 2008).

Iako se pojam patološkog kockanja javlja ranije u literaturi, tek 1980. godine patološko kockanje je uvršteno kao bolest u klasifikaciju Američke psihijatrijske udruge (American Psychiatric Association 1980; prema Volberg, 2002).

Diljem svijeta organiziranje kockanja, kladenja i igara na sreću je ili zabranjeno ili pod državnim nadzorom putem licenciranja. Trend legalizacije kockanja i kladenja je prisutan u posljednja dva desetljeća, pri čemu su države prepoznale legitiman i učinkovit način punjenja državnih proračuna. U Hrvatskoj je kockanje do prije dvadesetak godina bila rijetka pojava kod manjeg broja ljudi te praktički nije bilo problema izazvanih kockanjem. Nakon zakonodavne liberalizacije u posljednjih petnaestak godina, u Hrvatskoj je znatno eskalirala ponuda, promidžbeni marketing, a time i potražnja igara na sreću, što je dovelo do porasta broja ovisnika o kockanju (Torre i sur., 2010). Zoričić (2009) navodi da s razvojem industrije igara na sreću u Republici Hrvatskoj proporcionalno raste učestalost i težina društvenih problema povezanih s kockanjem te broj ljudi sa zdravstvenim, psihološkim, socijalnim i obiteljskim poremećajima.

3. DEFINIRANJE KOCKANJA I PROBLEMATIČNIH KOCKARA

Kockanje podrazumijeva ulaganje novca ili nečega što ima materijalnu vrijednost u događaj neizvjesnog ishoda, s ciljem uvećanja uložene svote ili dobara (Torre i Zoričić, 2013: 15). Autori Shaffer, Hall, i Vander Bilt (2003) navode da je kockanje svaki oblik klađenja, kao što su igranje kasino igara, lutrijske igre, automati, video uređaji za kockanje, klađenje na utrke ili klađenje u dobrotvorne svrhe. Osim nabrojanih oblika kockanja, koji su zakonom zabranjeni maloljetnicima, postoje i neformalni oblici klađenja (klađenje na kartaške igre i na aktivnosti koje uključuju osobne vještine) te ilegalne aktivnosti poput sportskih klađenja. Kockanje također podrazumijeva klađenje na osobnu imovinu kao ishod igre. Isto tako, kockanje podrazumijeva i bilo koju kompjuteriziranu aktivnost klađenja, odnosno klađenje preko interneta. Prema Zakonu o igrama na sreću (2009) čl.2, igra na sreću je igra u kojoj se za uplatu određenog iznosa sudionicima pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, uslugama, stvarima ili pravima, pri čemu dobitak ili gubitak ovisi pretežno o slučaju ili nekom drugom neizvjesnom događaju. U većini jezika igre na sreću se nazivaju hazardom. Riječ hazard dolazi od arapske riječi *az-zahr*, što na arapskom označava igru kockom, te ponajprije znači slučaj, priliku, sreću, slijepu sudbinu (Kozjak, 2008). U većini europskih zemalja igre na sreću se mogu podijeliti na lutrijske igre, klađenje, automati, kasino, bingo i dr. (Kozjak, 2008). Prema Zakonu o igrama na sreću (2009) čl.5, igre na sreću se dijele u četiri skupine:

1. Lutrijske igre:

- igre čiji je rezultat uvjetovan izvlačenjem brojeva ili simbola nakon zaključenja prodaje: loto i slične igre, brojčane lutrije, bingo i slične igre, keno i slične igre, tombola i slične igre, dodatne igre;
- igre s unaprijed određenim (rezultatom) dobitcima: ekspres lutrije, instant lutrije, druge slične igre;
- igre čiji je rezultat uvjetovan ishodom natjecanja: sportska prognoza, druge slične igre;
- igre čiji je rezultat uvjetovan igračevim odabirom puta, redoslijeda odigravanja pojedinih elemenata igre: srećke sa slučajnim odabirom brojeva ili simbola, druge slične igre.

2. Igre u kasinima :

- igre koje igrači igraju protiv kasina ili jedan protiv drugoga na stolovima za igru s kuglicama, kartama ili kockicama u skladu s međunarodnim pravilima,
- razne vrste turnira u kojima nije unaprijed određen broj igrača niti je poznat broj uplata.

3. Igre kladenja:

- igre kladenja na rezultate pojedinačnih ili skupnih sportskih natjecanja,
- igre kladenja na ostale događaje.

4. Igre na sreću na automatima:

- igre na elektromehaničkim, elektroničkim ili sličnim uređajima (automatima za igre) na kojima igrači uplatom određenog iznosa imaju mogućnost ostvarenja dobitka.

Kockanje adolescenata, ali i odraslih se poput ostalih rizičnih ponašanja nalazi na kontinuumu te u skladu s tim razlikujemo i nekoliko tipova kockara (Fong, 2005):

- Društveni kockari – većina odraslih i adolescenata koji kockaju čine to na društvenoj bazi i ne podliježu dugoročnim problemima vezanim uz kockanje. Kockanje traje određeno vrijeme, uz unaprijed određene prihvatljive gubitke.
- Rizični kockari – oni koji kockaju unatoč manjim problemima. Riječ je o populaciji u riziku jer kockanje počinje dominirati kvalitetom života osobe, ali još uvijek ne dovodi do težih oštećenja.
- Patološki kockari – pokazuju uporno i povremeno neprilagođeno ponašanje koje ometa osobni, obiteljski ili profesionalni život. Odnosno, oni nastavljaju s kockanjem unatoč negativnim posljedicama.

Prekomjerno kockanje može narušiti psihosocijalno funkcioniranje osobe te dovesti do brojnih štetnih posljedica, a tada je riječ o patološkom kockanju. Patološko kockanje definira se kao uporno i opetovano neprikladno ponašanje kockara koje karakterizira nesposobnost kontrole kockanja, što dovodi do značajnih štetnih psihosocijalnih posljedica poput osobnih, obiteljskih, financijskih, profesionalnih te pravnih (APA, 1994; prema Blaszczynski i Nower, 2002). U novije vrijeme koriste se još i alternativni termini poput problematično kockanje, rizično kockanje, tranzicijsko ili prijelazno kockanje, poremećaj kockanja, ekscesivno kockanje te kockanje druge razine (Blaszczynski i Nower, 2002), no u ovom radu će se zbog specifičnosti populacije o kojoj je riječ koristiti termin problematično

kockanje, koje se odnosi na ona ponašanja koja se nalaze na samom kraju kontinuuma kockanja.

Feris i sur. (1998; prema Blaszczynski i Nower, 2002) navode da je problematično kockanje ekscesivno kockarsko ponašanje koje dovodi do negativnih posljedica kako za kockara, tako i za druge u njegovom socijalnom okruženju i zajednici. Kod odraslih, problematično kockanje je povezano s razvodom, depresijom, samoubojstvom, pokušajem samoubojstva bračnog partnera kockara te zdravstvenim problemima (Lesieur i Blume, 1987; Jacobs, Marston i Singer, 1989; prema Buchta, 1995).

Prema DSM – IV (Dijagnostički i statistički priručnik za mentalne poremećaje Američke psihijatrijske udruge) problematično kockanje je svrstano u poremećaje kontrole poriva koji nisu drugdje svrstani (DSM – IV, 1996; prema Dodig i Ricijaš, 2011a), a prema klasifikaciji MKB-X u (10. revizija Međunarodne klasifikacije bolesti i srodnih zdravstvenih problema) poremećaje navika i nagona (MKB-X, 1994; prema Dodig i Ricijaš, 2011a). U prilog tome su rezultati istraživanja autora Vitaro, Arseneault i Tremblay (1997) koji pokazuju povezanost između problematičnog kockanja i deficita kontrole impulsa. Iako problematično kockanje u vodećim klasifikacijama nije svrstano u kategoriju bolesti ovisnosti, ono zadovoljava sljedeće kriterije za ovisnost: 1. žudnja, 2. nedostatak kontrole i 3. ponavljanje ponašanja unatoč negativnim posljedicama (Shaffer, 1999; prema Dodig i Ricijaš, 2011a). Ovisnost je stanje koje karakteriziraju promjene u ponašanju i druge posljedice, uključujući stalnu i neodoljivu potrebu da se stalno ili povremeno koristi sredstvo ovisnosti kako bi doživjeli njegove psihološke učinke ili izbjegli neugodne simptome koji proizlaze iz njegova odsustva (Godwod-Sikorska i sur., 1989; prema Hoffmann, 2011). Brojne studije ukazuju na sličnosti između problematičnog kockanja i poremećaja zlouporabe psihoaktivnih tvari (McCormick, Russo, Ramirez, i Taber, 1984; Ramirez, McCormick, Russo i Taber, 1983; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003), što uključuje prisutnost tolerancije i fizičke simptome sustezanja kod osoba koje apstiniraju od kockanja (Shaffer, Hall, Walsh i Vander Bilt, 1995; Wray i Dickerson, 1981; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003). Unatoč nedostatku konceptualne jasnoće u kliničkoj dijagnozi, odjeli za istraživanje i tretman teže prepoznati problematično kockanje kao ovisničko ponašanje. Istraživači i teoretičari su proširili pojam ovisnosti što uključuje ovisnička ponašanja koja se odnose na aktivnosti i ponašanja koja se odnose na tvari (Collins, 1991). U svom istraživanju ovisničkih ponašanja, autori Sussman, Lisha i Griffiths (2011) svrstavaju kockanje u skupinu ovisničkih ponašanja.

Torre i Zoričić (2013) ističu sljedeće dijagnostičke kriterije problematičnog kockanja prema DSM-IV, prema kojima se dijagnoza problematičnog kockanja uspostavlja ukoliko je prisutno najmanje pet od sljedećih deset kriterija:

- zaokupljenost kockanjem (planiranje kockanja, prepričavanje kockarskih aktivnosti, domišljanje načina dolaska do novca za kockanje...),
- rastuća potreba za ulaganjima i rizicima s ciljem dostizanja željene razine uzbuđenja
- učestali pokušaji smanjivanja ili kontroliranja kockanja,
- pojava razdražljivosti ili nemira nakon smanjivanja ili prestanka s kockanjem,
- kockanje kao način nošenja sa životnim problemima ili ublažavanja tzv. negativnih raspoloženja (frustracije, nezadovoljstva, dosade, depresije),
- pokušaji vraćanja izgubljenog novca daljnjim kockanjem,
- laganje radi prikrivanja stupnja uvučenosti u kockanje,
- rizična ponašanja i kršenje zakona s ciljem nabavljanja novca za kockanje ili vraćanje kockarskih dugova,
- ugrožavanje ili gubitak važnih socijalnih veza, posla, obrazovnih ili poslovnih prilika zbog kockanja,
- oslanjanje na druge kao izvore sredstava za olakšanje teške financijske situacije uzrokovane kockanjem.

Problematično kockanje je progresivno ponašanje koje uključuje lov na gubitke i ponašanje koje se često koristi za bijeg od ili smanjenje stresnih ili bolnih događaja (Dickson i Derevensky, 2006).

4. PREVALENCIJA KOCKANJA ADOLESCENATA

Većina mladih započinje s kockanjem kroz sportske kladionice, igranje karata ili lutrijskih igara (Vagge, 1996; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003). Istraživači ističu da većina adolescenata započinje klađenje s relativno malim novčanim iznosima. Iako se može činiti da su takve aktivnosti bezopasne, stručnjaci ističu da upravo takve situacije omogućavaju adolescentima prvo izlaganje svijetu kockanja.

Rezultati pregleda empirijskih istraživanja Nacionalnog istraživačkog vijeća pokazali su da je 85% adolescenata izjavilo da su kockali u nekom periodu života. Činjenica da 73% adolescenata kocka postaje ozbiljna briga javne politike i mentalnog zdravlja. Meta-analize (Shaffer i Hall, 1996; prema Gupta i Devereensky, 2000) i nedavne studije potvrđuju da se između 4-8% mladih suočava s ozbiljnim kockarskim problemima te da je 10 – 15% mladih u riziku za razvoj istih problema.

Istraživanje kockanja i problema vezanih uz kockanje provedeno u Nevadi, na uzorku od 1004 adolescenta u dobi od 13 do 17 godina, pokazalo je da unatoč činjenici da je kockanje u Nevadi ilegalno za osobe mlađe od 21 godine, 67% ispitanika je izjavilo da su sudjelovali u nekim kockarskim igrama tijekom života. 49% ispitanika je kockalo u protekloj godini, a 7% je izjavilo da kocka jednom tjedno ili češće. Rezultati su pokazali da mladići znatno učestalije kockaju od djevojčica. Uključenost u kockanje je snažno povezana s dohotkom adolescenata pa će tako adolescenti koji dobivaju mjesečni džeparac i koji rade 10 sati tjedno vjerojatnije kockati tjedno za razliku od onih koji rade manje sati i imaju manji dohodak. Isto tako, rezultati pokazuju da adolescenti uključeni u problematično kockanje ranije počinju s kockanjem (11,6 godina) u usporedbi s rizičnim kockarima i mladima bez problema povezanih s kockanjem (12,4 i 12,6 godina).

Stinchfield i Winters (1998; prema Volberg) donose nekoliko zaključaka o kockanju adolescenata:

1. kao i većina ponašanja, kockanje mladih se javlja na kontinuumu, ovisno o njihovoj uključenosti,
2. većina mladih kocka tijekom života, a neki igraju i igre koje su dostupne samo odraslima,
3. mladići su više uključeni u kockanje od djevojčica,
4. stariji adolescenti kockaju češće od mladih,

5. neke studije su pokazale postojanje etničkih i rasnih razlika glede kockanja adolescenata,
6. adolescenti počinju kockati u ranoj dobi, često već u osnovnoj školi, i
7. kockanje adolescenata je često povezano s kockanjem roditelja.

Nakon pregleda brojnih studija provedenih u SAD-u Nacionalno istraživačko vijeće (NRC, 1999; prema Derevensky, Gupta i Winters, 2003) je zaključilo da je stopa problematičnih kockara među adolescentima tri puta veća od stope u populaciji odraslih.

Fisher (1993; prema Moore i Ohtsuka, 1997) je provela istraživanje na uzorku srednjoškolaca u dobi od 11 do 16 godina u Ujedinjenom Kraljevstvu kako bi istražila prevalenciju kockanja na automatima. Otkrila je da je 62% ispitanika kockalo na automatima, 17% ih je to učinilo barem jednom tjedno, a 6% ispitanika ona definira kao problematične kockare. Kod navedenog uzorka pušenje, konzumiranje alkohola i kockanje roditelja je povezano s problematičnim kockanjem. Studija koju su proveli Arcuri, Lester i Smith's (1985; prema Moore i Ohtsuka, 1997) na uzorku od više od 1000 američkih srednjoškolaca je pokazala da je njih 60% kockalo, a slične rezultate je dala i studija autora Winters, Stinchfield i Fulkerson (1993) provedena na uzorku od 702 adolescenta u dobi od 15 do 18 godina.

U Hrvatskoj je navedena problematika slabo istraživana i tek u počecima znanstvenog bavljenja. Važno je istaknuti doprinos istraživanja „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama“ koje su proveli Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić (2011), kao prvo sustavno i sveobuhvatno istraživanje kockanja adolescenta u Hrvatskoj. Uzorak istraživanja se sastojao od 1952 srednjoškolca iz Zagreba, Rijeke, Splita i Osijeka, od prvog do završnog razreda četverogodišnjeg i trogodišnjeg srednjoškolskog programa. Rezultati pokazuju da je 82,9% srednjoškolaca iz urbanih sredina kockalo barem jednom u životu. Najviše su zastupljene jednokratne srećke (50,9%), sportska kladionica (42,7%), loto (36,0%) te Tv Bingo (30,7%), a najmanje zastupljene su bingo u casinu (3,3%), rulet s croupierom (5,3%), klađenje na izbore (5,4%), kartaške igre u casinu (6,8%) te internet kockanje za novac (9,4%). Kada je riječ o učestalosti kockanja adolescenata, rezultati pokazuju da oni najčešće (svakodnevno i nekoliko puta tjedno) sudjeluju u sljedećim igrama: internet kockanje za novac (34,7%), sportske kladionice (25,5%) i kartaške igre u casinu (20,8%). Rezultati pokazuju da postoje razlike s obzirom na spol kod većine igara na sreću i to na način da ih mladići igraju u većoj mjeri. Prilikom utvrđivanja razlika učestalosti kockanja s obzirom na

vrstu škole, rezultati su pokazali da postoje razlike i to na način da učenici trogodišnjih strukovnih škola intenzivnije igraju sljedeće igre: kartanje za novac, biljar i/ili fliper za novac, sportske kladionice, loto listiće, Tv Bingo, jednokratne srećke, igre na automatima, virtualne utrke, klađenje na izbore te internet kockanje bez novčanog uloga, dok ih učenici gimnazija najmanje igraju.

Slične rezultate su dobili Dodig i Ricijaš (2011b) u pilot studiji čiji je primarni cilj bio testiranje metodologije i instrumentarija. Sudionici istraživanja su bili učenici zagrebačkih srednjih škola N=261, u rasponu od 13 do 19 godina. Rezultati pokazuju da je 75% zagrebačkih srednjoškolaca kockalo barem jednom u životu (Dodig, Ricijaš, 2011a) što je u skladu i s inozemnim istraživanjima navedenim u ovom radu. Isto tako, mladići su značajnije zastupljeni u skupini adolescenata s razvijenim problemima vezanim uz kockanje te u većoj mjeri čine skupinu problematičnih kockara. Kada je riječ o vrstama igara na sreću, istraživanje je pokazalo da su najzastupljenije sportske kladionice, zatim jednokratne srećke (strugalice i sl.), loto, biljar i/ili fliper za novac te kartaške igre za novac, dok su najmanje zastupljeni internetsko kockanje, klađenje na različite izbore te bingo u kasinu (Dodig i Ricijaš, 2011a). Kako bi se ispitala prevalencija rizičnosti kockanja zagrebačkih adolescenata (prema instrumentu SOGS-RA), ispitanici su podijeljeni u tri kategorije: društveni, rizični te problematični kockari. Od subuzorka ispitanika koji su barem jednom u životu kockali njih 62,9% su društveni kockari, 25,7% rizični te 11,4% problematični kockari. Rezultati pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u rizičnosti kockanja adolescenata s obzirom na vrstu škole i dob. Rezultati istraživanja koje je provela Bilić (2012) na uzorku od 403 učenika trećih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj (Daruvar, Nova Gradiška, Grubišno Polje, Novska, Karlovac, Split i Zagreb) pokazuju da 64,5% mladića i 29% djevojaka češće kocka od svojih kolega. Rezultati pokazuju i da češće kockaju mladići, učenici koji dolaze iz strukovnih škola, postižu lošije školske rezultate i češće izostaju. Autori Koić i Medved (2009; prema Bilić, 2012) su utvrdili da igre na sreću igra 50,2% srednjoškolaca.

Dakle, iako je kockanje u Hrvatskoj službeno zabranjeno maloljetnicima, iz rezultata provedenih istraživanja se može zaključiti da je ono lako dostupno i rašireno među adolescentima, što je u skladu s dobivenim rezultatima brojnih inozemnih istraživanja koja se bave ovom problematikom.

5. RIZIČNI ČIMBENICI ZA RAZVOJ PROBLEMATIČNOG KOCKANJA

Rizik za problematično kockanje je povezan s određenim aspektima kockarskih aktivnosti, zlouporabom droga, činjenjem kaznenih djela i sociodemografskim karakteristikama. Isto tako, određeni oblici kockanja će prije dovesti do ovisnosti o kockanju od drugih, te vrste igara koje pružaju instant povratnu informaciju (Welte i sur., 2004). Griffiths (1999; prema Welte, 2004) je identificirao „frekvenciju događaja“ koja se odnosi na ovisnička svojstva određenih vrsta igara na sreću. „Frekvencija događaja“ je definirana u skladu s vremenskim intervalima između ishoda kockanja. Automati, primjerice, imaju visoku frekvenciju događaja jer je potrebno samo nekoliko sekundi za ishod, dok sportske kladionice imaju nisku frekvenciju događaja. Prema načelima operantnog uvjetovanja, Griffiths pretpostavlja da je visoka frekvencija događaja povezana s većim ovisničkim svojstvima, što potvrđuje istraživanjima iz nekoliko zemalja koja navode da su automati povezani s najvećom patologijom. Mnoge studije su pokazale pozitivnu korelaciju između kockanja i zlouporabe psihoaktivnih tvari. Pa tako Wallisch (1993; prema Welte, 2004) ističe da problematični kockari konzumiraju alkohol i droge nekoliko puta češće od prosječne populacije, a do sličnih rezultata su došli i Smith, Volberg, i Wynne, (1994). Istraživanja pokazuju da je problematično kockanje povezano i s kriminalnim ponašanjem. Blaszczynski i McConaughy (1994; prema Welte, 2004) ističu da problematični kockari imaju puno veći rizik za činjenje kaznenih djela od prosjeka, rizik od iskazivanja agresivnog ponašanja te veću vjerojatnost za dijagnozu antisocijalnog poremećaja ličnosti.

Rezultati empirijski studija ističu sljedeće (Gupta i Devereensky, 2000):

- Kockanje je više popularno kod muškaraca nego žena (Derevensky, Gupta i Della-Cioppa, 1996; Fisher, 1990; Govoni, Rupcich i Frisch, 1996; Griffiths, 1989; Gupta i Derevensky, 1998a; Ladouceur, Dubé i Bujold, 1994; NORC, 1999; NRC, 1999; Stinchfield, 2000; Stinchfield, Cassuto, Winters i Latimer, 1997; Volberg, 1994, 1996, 1998; Wynne, Smith i Jacobs, 1996).
- Potencijalni problematični kockari više riskiraju (Arnett, 1994; Breen i Zuckerman, 1996; Derevensky i Gupta, 1996; Powell, Hardoon, Derevensky i Gupta, 1999; Zuckerman, 1979, 1994; Zuckerman, Eysenck i Eysenck, 1978).

- Prevalencija problematičnog kockanja adolescenata je 2-4 puta manja od prevalencije kockanja odraslih (Gupta i Derevensky, 1998a; Jacobs, 2000; NRC, 1999; Shaffer i Hall, 1996).
- Adolescenti uključeni u problematično kockanje imaju niže samopoštovanje u usporedbi s drugim adolescentima (Gupta i Derevensky, 1998b).
- Adolescenti uključeni u problematično kockanje imaju višu stopu depresije u usporedbi s adolescentima uključenim u društveno kockanje i adolescentima koji ne kockaju (Gupta i Derevensky, 1998a, 1998b; Marget, Gupta i Derevensky, 1999).
- Adolescenti uključeni u problematično kockanje češće kockaju sami u usporedbi s adolescentima koji povremeno kockaju i imaju nekoliko problema vezanih uz kockanje (Gupta i Derevensky, 1998b; Jacobs, Marsten i Singer, 1985).
- Adolescenti u dobi od 14 – 17 godina s izraženim problemima u kockanju su u pojačanom riziku za promišljanje o samoubojstvu i pokušaje samoubojstva (Gupta i Derevensky, 1998a).
- Kvalitetna prijateljstva i odnosi su često prekinuti i zamijenjeni s kockarskim suradnicima (Derevensky, 1999).
- Adolescenti uključeni u problematično kockanje su u većem riziku za razvoj drugih ovisnosti (Gupta i Derevensky, 1998a, 1998b; Kusyszyn, 1972; Lesieur i Klein, 1987; Winters i Anderson, 2000).
- Adolescenti uključeni u problematično kockanje ostvaruju veće rezultate na skalama razdražljivosti, ekstraverzije i anksioznosti, te manje rezultate na skalama prilagođenosti i samodiscipline (Gupta i Derevensky, 1997b, 1998a; Vitaro, Ferland, Jacques i Ladouceur, 1998).
- Adolescenti uključeni u problematično kockanje imaju slabije razvijene vještine suočavanja sa stresom (eng. coping skills) (Marget, Gupta i Derevensky, 1999; Nower, Gupta i Derevensky, 2000).
- Adolescenti uključeni u problematično kockanje ranije započinju s kockanjem (oko 10. godine) u usporedbi s vršnjacima bez kockarskih problema (Gupta i Derevensky, 1997a; 1998b; Wynne i sur., 1996).
- Kod adolescenata je brži prijelaz iz društvenog kockara u problematičnog (Derevensky i Gupta, 1996, 1999; Gupta i Derevensky, 1998a).

- Rezultati su pokazali da problematično kockanje kod adolescenata dovodi do porasta delinkventnog i kriminalnog ponašanja, narušavanja obiteljskih odnosa i smanjenja akademskih postignuća (Gupta i Derevensky, 1998a; Ladouceur i Mireault, 1988; Lesieur i Klein, 1987; Wynne i sur., 1996).

Prema ovim rezultatima može se zaključiti da adolescenti uključeni u problematično kockanje često imaju mnoštvo već postojećih problema te koriste kockanje kao neuspješan način rješavanja svojih temeljnih problema. Suprotno javnom mišljenju i načelima kognitivno – bihevioralnog pristupa, istraživanja pokazuju da novac nije dominantni razlog za uključenje mladih u kockarske aktivnosti (Gupta i Derevensky, 1998b; prema Gupta i Deverensky, 2000). Umjesto toga, novac jednostavno služi kao sredstvo koje omogućuje nastavak kockanja. Kroz igru, bez obzira je li riječ o kockarskim automatima, sportskim kladionicama, igri u casinu ili drugom obliku kockanja, ovi adolescenti pokazuju brojna asocijalna ponašanja, bijeg u drugi svijet te tako potiskuju neugodne dnevne događaje. Kockajući, svi njihovi problemi nestaju. Adolescenti navode da klađenje na ishod sportskog događaja ili gledanje u kotač na automatu podiže njihov adrenalin, ubrzava rad srca i povećava uzbuđenje, bez obzira gube li ili pobjeđuju. Nakon gubitka novca, njihovi postojeći problemi (npr. roditeljski, akademski, obiteljski, pravni, vršnjački) se ponovno javljaju s dodatnim problemima povezanim s kockanjem što dodatno pogoršava postojeće probleme. Adolescenti navode da prvenstveno kockaju zbog uzbuđenja i užitka, dok je osvajanje novca na trećem mjestu. Čak i nakon velike pobjede i vraćanja gubitka, mali broj adolescenata može odoljeti uzbuđenju i užitku koji proizlaze iz kockanja (Gupta i Deverensky, 2000).

Jacobs (2000; prema Volberg, 2002) navodi da mladići intenzivnije kockaju od djevojčica te da počinju ranije, igraju više igara na sreću, kockaju češće, troše više vremena i novca te se češće susreću s problemima povezanim s kockanjem. Isto tako, mladići su uglavnom uključeni u igre koje zahtijevaju određene vještine, dok djevojke preferiraju igre s izraženom komponentom sreće. Studije provedene u SAD-u naglašavaju da je spol konzistentan prediktor kockarskog ponašanja te ističu da se žene manje klade na konjske utrke, u casinima i u kartama od muškaraca, dok jednako ili čak više igraju bingo i tombole (Lesieur i Blume, 1991; Lindgren, Youngs, McDonald, Klenow, i Schriener, 1987; prema Moore i Ohtsuka, 1997). Muškarci nadmašuju žene u omjeru 2:1 (Volberg, 1994; Volberg i Steadman, 1988, 1989; prema Moore i Ohtsuka, 1997).

Od jednake važnosti je i dob u kojoj djeca počinju s kockanjem. Adolescenti kod kojih su se već pojavili problemi povezani s kockanjem započeli su s kockanjem s 9 ili 10

godina (Gupta i Derevensky, 1998a; Jacobs, 2000; Wynne i sur., 1996; prema Hardoon i Derevensky, 2002), dok su odrasli problematični kockari započeli s kockarskim aktivnostima u kasnom djetinjstvu i adolescenciji, između 10. i 19. godine (Custer, 1982; Dell, Ruzicka i Palisi, 1981; prema Hardoon i Derevensky, 2002). Ove rezultate potvrđuje istraživanje provedeno u kanadskoj osnovnoj školi prema kojemu 86% učenika 4., 5., i 6. razreda se kladilo i 40% ih se kladi jednom tjedno ili češće (Gupta i Derevensky, 1996; Ladouceur, Dubé i Bujold, 1994; prema Hardoon i Derevensky, 2002), što dovodi do zaključka da je znatna većina osnovnoškolske djece počela s kockanjem prije 11. godine. Slične rezultate su dobili autori Jackson i sur. (2008) u istraživanju provedenom u Australiji, prema kojemu je 41% učenika 8. razreda kockalo u posljednjih 12 mjeseci, a 8% ih se uključilo u tri ili više vrsta kockarskih igara u posljednjih 12 mjeseci.

Temeljem pregleda istraživanja kockanja adolescenata provedenih od 1984. godine Jacobs (2000; prema Volberg, 2002) nudi složeni profil adolescenta s ozbiljnim problemima u vezi s kockanjem. Demografski čimbenici uključuju muški spol, ranu dob početka kockanja, kockanje roditelja, život u gradskom području i pripadnost etničkoj manjinskoj skupini. Ponašajne značajke uključuju sklonost neprekidnim i interaktivnim igrama, veći intenzitet kockanja, nabavljanje sredstava za kockanje iz više izvora, često i ozbiljno korištenje alkohola i droga, probleme u školi i sa zakonom te pozitivnije stavove prema kockanju. Psihosocijalne značajke uključuju različite razloge za kockanje te različite disocijativne reakcije prilikom kockanja. Griffiths i Wood (2000; prema Volberg, 2002) navode nekoliko dodatnih čimbenika za razvoj problematičnog kockanja u adolescenciji, a to su: veliki dobitak u ranoj dobi, konstantan „lov na gubitke“, početak kockanja uz roditelje ili samostalno te depresija. Približno 80-90% roditelja zna da su im djeca uključena u kockarske aktivnosti i tome se ne protive (Arcuri i sur., 1985; Ladouceur i Mireault, 1988; Ladouceur, Vitaro, Côté i Dumont, 2001; prema Hardoon i Derevensky, 2002). Istraživanje autora Felsher, Gupta i Derevensky (2001; prema Hardoon i Derevensky, 2002) je pokazalo da je 76% adolescenata izjavilo da su im roditelji kupili lutrijske strugalice (4% svakodnevno) te je 50% njih izjavilo da su im roditelji kupili loto listiće za izvlačenje (11% svakodnevno). 70% adolescenata je izjavilo da su dobivali loto listiće kao poklon. Dakle, može se zaključiti da roditeljsko ponašanje i stavovi mogu biti poticaj za kockarsko ponašanje mladih. Psiholozi Lesieur i Klein (1987; prema Thompson, Pinney i Schibrowsky, 1996) navode da djeca problematičnih kockara imaju veliku šansu da i sami postanu problematični kockari. Kada je riječ o vršnjačkom utjecaju, Griffiths (1990; prema Hardoon i Derevensky, 2002) navodi da

44% adolescenata sudjeluje u kockarskim aktivnostima jer su u iste aktivnosti uključeni i njihovi prijatelji. Nakon ispitivanja podataka iz trogodišnjeg praćenja 939 ispitanika Slutske i sur. (2005; prema Slutske i sur., 2012) su zaključili da su agresija i otuđenje prediktivni čimbenici za problematično kockanje u 21. godini i to više od impulzivnosti i traženja uzbuđenja.

Torre i Zoričić (2013) navode sljedeće crte ličnosti kao predispozicijske čimbenike rizika za nastanak ovisnosti o kockanju kod mladih koji kockaju:

- nepodnošljivost neugodnih emocionalnih stanja i opća preosjetljivost;
- nemotiviranost i nemar za nadzor nad vlastitim ponašanjem;
- niska tolerancija na frustraciju, impulzivnost i naprasitost;
- izražena potreba za podražajima i uzbuđenjima uz istodobno nisku sposobnost za odgodu, čekanje i podnošenje dosade;
- nedostatak socijalnih alternativnih vještina za postizanje osjećaja ispunjenja identiteta.

Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić (2011) su ispitivali postoje li individualne razlike u ličnosti i stilovima doživljavanja koje su povezane s većim rizikom za razvoj ozbiljnih problema vezanih uz kockanje adolescenata. Ličnost su ispitali kroz pet velikih dimenzija (1. ekstroverzija, 2. ugodnost, 3. savjesnost, 4. emocionalna stabilnost i 5. intelekt) putem kojih je vrlo dobro opisana ličnost pojedinca. Rezultati su pokazali kako su adolescenti s ozbiljnim problemima vezanim uz kockanje manje savjesni i manje ugodni od onih koji nemaju probleme s kockanjem te su manje skloni suradnji i skloni su na prvo mjesto stavljati svoje potrebe. Adolescenti s niskim do srednje ozbiljnim psihosocijalnim posljedicama kockanja su nešto više ekstrovertirani te manje emocionalno stabilni (više neurotični) od onih bez kockarskih problema, što je u skladu s rezultatima inozemnih istraživanja koja pokazuju da su rizični i problematični kockari skloniji depresiji, anksioznosti i drugim tegobama. Ono što iznenađuje kod ovih rezultata je to da se adolescenti bez problema i oni s ozbiljnim problemima ne razlikuju u neuroticizmu. Opći zaključak ovih rezultata je da opće dimenzije ličnosti nisu toliko važne kada je riječ o rizičnosti kockanja, već su bitnije neke osobine ličnosti kao što su odgovornost i impulzivnost, što je potvrđeno i u pilot istraživanju autora Ricijaš i Dodig (2011b) kao dio psihopatskih obilježja ličnosti općenito povezanih s rizičnim ponašanjem adolescenata.

6. ŠTETNE PSIHOSOCIJALNE POSLJEDICE KOCKANJA KOD ADOLESCENATA

Kockanje je rizična aktivnost kako za financije tako i za psihosocijalni razvoj osobe. Osim mogućnosti gubitka novca, kockari također riskiraju doživljaj raznih fizioloških, socijalnih i bioloških posljedica. S obzirom na rastuću izloženost i pristup igrama na sreću općenito važno je nastaviti s istraživanjima utjecaja kockanja na djecu i adolescente. Iako mnogi gledaju na kockanje kao zabavnu i rekreacijsku aktivnost, brojne studije pokazuju da kockanje može dovesti do teške ovisnosti (Frank, Lester, i Wexler, 1991; Lesieur i Rosenthal, 1991; Jacobs i sur., 1989; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003). Kako popularnost legalnog kockanja raste, sve je veća pažnja usmjerena ka rizicima javnog zdravstva i ekonomije te socijalnim troškovima koji proizlaze iz kockanja (Eadington, 1994; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003). Najveći rizik za razvoj ovisnosti o kockanju ima dobna skupina mlađih osoba od 18 do 25 godina, a problemi povezani s kockanjem svoj dobni vrh dosežu od 20. do 35. godine života (Welte i sur., 2002; prema Torre i sur., 2010). Neposredne negativne posljedice kockanja su povećano delinkventno i kriminalno ponašanje, poremećaj obiteljskih i vršnjačkih odnosa, povećani poremećaju mentalnog zdravlja i narušen akademski uspjeh (Derevensky i Gupta, 2004b; Desai i sur., 2006; Magoon, Gupta i Derevensky, 2005; prema Dickson i Derevensky, 2006). Istraživanja provedena u Kanadi (Griffiths, 1996) i SAD-u (Landouceur, Boudreault, Jacques i Vitaro, 1999; Landoucer, Dube i Bujold, 1994; Lesieur i Klein, 1987; prema Delfabro, Lahn i Grabosky, 2006) navode da problematični kockari imaju veću vjerojatnost da će biti suspendirani ili izbačeni iz škole, za razliku od neproblematičnih kockara.

Shaffer, Hall, Walsh, i Vander Bilt (1995; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003) su u jednoj studiji ispitivali štetne posljedice s kojima se susreću adolescenti koji kockaju. Njihova studija je pokazala širok spektar štetnih emocionalnih kockanja na uzorku srednjoškolaca. Problematični kockari su iskazivali niz problema: 89% ih je bilo zaokupljeno kockanjem; 85% ih je bilo usmjereno na lov na gubitke; 83% ih je povećalo novčane iznose pri kockanju kako bi postigli isti efekt s početka kockanja s manjim iznosima; 79% ispitanika kocka kako bi pobjegli od problema ili ublažili osjećaj bespomoćnosti, osjećaj krivnje, anksioznosti ili depresije; 79% ispitanika je lagalo kako bi prikriili razmjere vlastite uključenosti u kockanje; 79% ispitanika se uključilo u ilegalne aktivnosti kako bi financirali kockanje; 71% ispitanika iskazuje probleme kod kuće, u školi i na poslu zbog kockanja; 71% ispitanika se suočilo s problemima zbog kockanja; 68% ispitanika je zanemarilo svoje obveze

kod kuće, na poslu ili u školi najmanje dva dana zaredom zbog kockanja; 68% ispitanika je ugrozilo ili izgubilo značajne veze, posao, obrazovnu ili poslovnu priliku zbog kockanja; 64% ispitanika osjeća potrebu za kockanjem kad ne kockaju; 64% ispitanika nije moglo prestati kockati kada su to željeli; 61% ispitanika je osjetilo potrebu za povećanjem novčanog uloga; 54% ispitanika je uhićeno zbog kockanja; 43% ih je osjećalo krivnju zbog kockanja; i 39% ispitanika je tražilo pomoć zbog problema vezanih uz kockanje.

Slične rezultate su dobili Derevensky i Gupta (2000; prema Dickson i Derevensky, 2006) u svom istraživanju, koje je pokazalo da je 91% adolescenata problematičnih kockara zaokupljeno kockanjem; 85% ih je iskazalo da love gubitke; 70% ih je priznalo da lažu članovima obitelji, vršnjacima i prijateljima o problemima povezanim s kockanjem; 61% opisuje kockanje kao način bijega od problema; 61% koristi novac za ručak ili džeparac za kockanje; 61% ispitanika postaju napeti i nemirni kada pokušaju smanjiti kockanje; 57% izvještava da troši velike količine novca prilikom kockanja; 27% ispitanika je izostalo iz škole (više od pet puta) radi kockanja u protekloj godini; 24% ispitanika izjavljuje da su ukrali novac od članova obitelji za kockanje, bez njihova znanja; 24% ih je tražilo pomoć zbog ozbiljnih financijskih problema povezanih s kockanjem; 21% ispitanika ima obiteljske probleme zbog kockarskog ponašanja i 12% ispitanika izjavljuje da su ukrali novac izvan obitelji kako bi kockali.

Važno je naglasiti kako problematični kockari nisu jedini koji se suočavaju s problemima kao posljedicom kockanja. Isti problemi postoje i kod mladih osoba koje nisu problematični kockari. Ovu činjenicu potvrđuje istraživanje koje su proveli Shaffer i sur. (1995; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003) prema kojemu 28% mladih kockara koji ne ispunjavaju kriterije za dijagnozu problematičnog kockara iskazuje da love svoje gubitke i alarmantnih 16% mladih navodi da su doživjeli neke fiziološke simptome (npr. toleranciju) koji su posljedica njihovog kockanja. Za neproblematične kockare prevalencija fizioloških problema povezanih s kockanjem je slična stopama ovisnosti o alkoholu, ali su izvori problema povezanih s kockanjem oskudni da bi ih se moglo uspoređivati.

Shaffer (1994; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003) navodi da od šest ilegalnih aktivnosti koje su ispitivane na uzorku srednjoškolaca u Massachusettsu, prevalencija kockanja je manja jedino od stope konzumiranja alkohola. Kockanje može biti samo jedan od načina na koji adolescenti čine pomake u svijesti. Dok je promjena subjektivnih stanja uobičajena pojava, osobito kod adolescenata, kockanje i droge predstavljaju značajan rizik za

one koji se upuštaju u takve aktivnosti. Navedeno potvrđuje i rezultat istraživanja koje su proveli Shaffer i sur. (1995; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003) prema kojemu 69% ispitanika koje zadovoljava DSM-IV kriterije za problematično kockanje izjavljuje da ista količina kockanja ima manji efekt na njih nego što je imala prije; 83% ispitanika navodi da su povećali intenzitet kockanja kako bi postigli isti efekt koji su doživjeli na nižoj razini kockanja; 77% ispitanika je bilo razdražljivo, nemirno i imalo poteškoće prilikom koncentracije kada su prestali kockati; 54% ispitanika je nastavilo kockati kako bi otklonili simptome ustezanja. Ovi simptomi predstavljaju neuro-adaptivne obrasce koji su vrlo slični onima kod osoba s poremećajem ovisnosti o psihoaktivnim tvarima. U procesu sličnom ustezanju kod ovisnika o psihoaktivnim tvarima, problematični kockari se rješavaju navedenih simptoma ponovnim kockanjem. Poput zlouporabe psihoaktivnih tvari i kockanje ima snažan utjecaj na mozak.

Kanadsko istraživanje iz 1995. godine (Wynne, Smith i Jacobs, 1996; prema Stinchfield i Winters, 1998) je pokazalo da problematični kockari imaju veću vjerojatnost: 1. da imaju probleme s policijom, 2. da osjećaju da se ne mogu povjeriti roditeljima, nastavnicima, školskim savjetnicima i ravnatelju, 3. da se osjećaju odbačenim od strane obitelji, 4. da imaju negativno iskustvo u školi, 5. da započnu s kockanjem u ranoj dobi, čak i prije 10. godine, 6. da njihova obitelj kocka, 7. da kockaju s velikim količinama novca, 8. da posuđuju novac za kockanje, 9. da krađu ili prodaju osobnu imovinu, 10. da se osjećaju anksiozno, zabrinuto, uzrujano ili depresivno, i 11. da puše, često konzumiraju alkohol te ilegalne droge.

Kako bi ispitali štetne psihosocijalne posljedice autori Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić (2011) su primijenili Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI) te temeljem ukupnog broja bodova sudionike istraživanja podijelili u tri skupine rizičnosti: zeleno svjetlo – nepostojanje problema vezanih uz kockanje, žuto svjetlo – niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, te crveno svjetlo – visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Rezultati istraživanja su pokazali da 70,9% sudionika pripada skupini adolescenata koji nisu razvili nikakve probleme vezane uz kockanje, 16,9% sudionika pripada skupini adolescenata koji imaju nisku do srednju ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, dok 12,3% sudionika pripada skupini s visokom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje. Kada je riječ o razlikama u rizičnosti kockanja s obzirom na spol, rezultati pokazuju da su mladići značajno više zastupljeni u skupini adolescenata s razvijenim problemima vezanim uz kockanje. Isto tako, razlike u rizičnosti postoje i kada je riječ o vrsti škole i to na način da

najveći broj adolescenata u skupini bez problema vezanih uz kockanje dolazi iz gimnazija, a najveći broj adolescenata u skupini s visokom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje dolazi iz strukovnih škola. Kada je riječ o učestalosti kockanja pojedinih kockarskih igara u odnosu na rizičnost kockanja adolescenata, rezultati pokazuju da adolescenti s jako ozbiljnim problemima s kockanjem („crveno svjetlo“) puno češće igraju sportske kladionice, automate, rulet te više kockaju preko interneta (bez obzira na stvarnost uloga).

7. CILJEVI, PROBLEMI ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE

7.1. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Temeljni cilj ovog rada je stjecanje uvida u aktivnosti kockanja srednjoškolaca u Slavanskom Brodu i utvrđivanje razine štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih uključenosti u igre na sreću.

Specifični ciljevi su utvrditi razlike u učestalosti kockanja prema spolu sudionika, ali i s obzirom na izraženost štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem, te istražiti razlike u izraženosti navedenih posljedica s obzirom na spol, dob i vrstu škole.

7.2. PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

1. Utvrditi koje kockarske aktivnosti su u kojem intenzitetu prisutne kod srednjoškolaca u Slavanskom Brodu.
2. Utvrditi razlikuju li se srednjoškolci u Slavanskom Brodu u intenzitetu kockanja s obzirom na spol.
3. Utvrditi prevalenciju štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem kod srednjoškolaca u Slavanskom Brodu.
4. Utvrditi razlikuju li se srednjoškolci u Slavanskom Brodu u izraženosti štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem s obzirom na spol, dob i vrstu škole.
5. Utvrditi razlikuju li se srednjoškolci u Slavanskom Brodu u intenzitetu kockanja s obzirom na kategorizaciju štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem.

7.3. HIPOTEZE

Hipoteze postavljene u ovom radu temelje se na dosadašnjim znanstvenim spoznajama iz hrvatske i inozemstva, a prikazanih u uvodnom dijelu ovog rada.

H1: Srednjoškolci najviše kockaju u sportskim kladionicama, zatim u lutrijskim igrama na sreću i automat klubovima, dok su ostale vrste manje zastupljene.

H2: Postoje razlike u kockarskim aktivnostima među srednjoškolcima u Slavanskom Brodu s obzirom na spol na način da mladići kockaju intenzivnije i učestalije.

H3: Najveći postotak srednjoškolaca u Slavonskom Brodu koji su uključeni u kockarske aktivnosti pripada skupini koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje („zeleno svjetlo“), zatim slijedi skupina s niskom do srednjom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje („žuto svjetlo“), dok najmanji postotak pripada skupini koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje („crveno svjetlo“). Možemo očekivati zastupljenost „zelenih“ oko 70%, „žutih“ oko 17% i „crvenih“ oko 13%.

H4: Postoje razlike u izraženosti štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem kod srednjoškolaca u Slavonskom Brodu s obzirom na spol, dob i vrstu škole, na način da su posljedice izraženije kod mladića, starijih učenika i učenika strukovne škole.

H5: Postoje razlike u intenzitetu kockanja s obzirom na kategorizaciju štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem kod srednjoškolaca u Slavonskom Brodu, na način da srednjoškolci s visokom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje („crveno svjetlo“) češće i intenzivnije kockaju.

8. METODE ISTRAŽIVANJA

8.1.UZORAK ISPITANIKA

Istraživanje je provedeno u listopadu 2012. godine na prigodnom uzorku od 264 sudionika, učenika oba spola srednjih škola u Slavonskom Brodu, 147 mladića i 117 djevojaka. Sudionici su učenici i učenice triju srednjih škola u Slavonskom Brodu (Tablica 1.): Gimnazija „Matija Mesić“, Obrtnička škola Slavonski Brod i Tehnička škola Slavonski Brod. Raspon dobi se kreće od 14 do 19 godina, a prosječna dob sudionika je 16,17 godina ($SD_{dob}=1,12$). U ukupnom uzorku najviše su zastupljeni učenici i učenice gimnazije 39,8%, a najmanje učenici i učenice obrtničke škole 25,4%. Najviše su zastupljeni učenici i učenice drugih razreda (33,0%), a najmanje učenici i učenice četvrtih razreda (16,7%). U ukupnom uzorku najčešća ocjena s kojom su sudionici završili prethodni razred je dobar (39,8%), a najrjeđa nedovoljan (0,4%). Prosječna ocjena ukupnog uzorka s kojom su završili prethodni razred je 3,77 ($SD=0,84$).

Tablica 1. Osnovna sociodemografska obilježja uzorka

SPOL	$\bar{Z}=117$ (44,3%)		$M=147$ (55,7%)		
ŠKOLA	Gimnazija „Matija Mesić” N=105 (39,8%)		Obrtnička škola N=67 (25,4%)		Tehnička škola N=92 (34,8%)
RAZRED	1. razred N=58 (22,0%)	2. razred N=87 (33,0%)	3. razred N=75 (28,4%)	4. razred N=44 (16,7%)	
PROSJEČNA OCJENA	Nedovoljan (1) N=1 (0,4%)	Dovoljan (2) N=7 (2,7%)	Dobar (3) N=105 (39,8)	Vrlo dobar (4) N=91 (34,5%)	Odličan (5) N=60 (22,7%)

Najveći broj ispitanika živi kod kuće s oba roditelja (90,2%). Samo s majkom živi njih 7,6%, a samo s ocem 1,5 %. Samo s nekim drugim članovima obitelji (npr. djed, baka ili druga rodbina) živi njih 0,8%. Najveći broj ispitanika ima jedno i dvoje braće/sestara (36,0%, 33,3%), a najmanji broj ih ima više od šestero (0,4%).

Kao što je vidljivo iz Tablice 2., najveći broj majki ima završenu srednju školu (60,1%), a najmanji broj završen magisterij ili doktorat (1,9 %). Najveći broj majki sudionika je zaposleno (51,5%), a najmanji broj umirovljeno (3,1%). Najveći broj očeva ima završenu srednju školu (61,8%), a najmanji broj završen magisterij ili doktorat (4,2%). Najveći broj očeva sudionika je zaposleno (69,1%), a najmanji broj nezaposleno (9,7%).

Tablica 2. Deskriptivni prikaz stupnja obrazovanja i (ne)zaposlenosti roditelja sudionika

STUPANJ OBRAZOVANJA	MAJKA				
	završena OŠ N=46 (17,5%)	završena SŠ N=158 (60,1%)	završena viša škola N=21 (8%)	završen fakultet N=33 (12,5%)	završen magisterij ili doktorat N=5 (1,9%)
STUPANJ ZAPOSLENOSTI	zaposlena N=135 (51,5%)		nezaposlena N=119 (45,4%)		umirovljena N=8 (3,1%)
STUPANJ OBRAZOVANJA	OTAC				
	završena OŠ N=27 (10,4%)	završena SŠ N=160 (61,8%)	završena viša škola N=27 (10,4%)	završen fakultet N=34 (13,1%)	završen magisterij ili doktorat N=11 (4,2%)
STUPANJ ZAPOSLENOSTI	zaposlen N=179 (69,1%)		nezaposlen N=25 (6,7%)		umirovljen N=55 (21,2%)

9.2. INSTRUMENTARIJ

Ovo istraživanje sastavni je dio znanstvenog projekta pod nazivom „Kockanje mladih u Hrvatskoj“ čiji je voditelj doc.dr.sc. Neven Ricijaš. U istraživanju je korišten već provjeren instrumentarij dobrih metrijskih obilježja (pouzdanost i valjanost) upravo za ispitivanje kockarskih ponašanja i s njime povezanih pojava. Za ostvarenje temeljnog cilja istraživanja, odnosno stjecanje uvida u aktivnosti kockanja srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i utvrđivanje razine štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih uključenosti u igre na sreću korišteni su sljedeći instrumenti:

A. Upitnik o osnovnim sociodemografskim obilježjima

Upitnikom o osnovnim sociodemografskim obilježjima prikupljeni su sljedeći podaci: spol, dob, vrsta škole, razred, školsko postignuće, članovi kućanstva te stupanj obrazovanja i (ne)zaposlenosti roditelja.

B. Upitnik o navikama kockanja

Upitnik o navikama kockanja sadrži pitanja o vrstama i učestalosti igranja određenih igara na sreću. Uključeno je 12 različitih vrsta igara na sreću. Zadatak sudionika bio je za svaku igru označiti jesu li je ikada u životu igrali (da/ne), te ukoliko jesu, koliko često to čine (svakodnevno, nekoliko puta tjedno, otprilike jednom tjedno, otprilike jednom mjesečno i jednom godišnje ili manje od toga).

C. Rizičnost kockanja

Za procjenu rizičnosti kockanja adolescenata korišten je Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI; Wiebe, Tremblay, Wynne i Stinchfield, 2010; prema Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011). Riječ je o instrumentu koji sadrži 24 čestice koje se raspoređuju na četiri faktora: psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice kockanja, financijske posljedice kockanja te preokupacija i nedostatak kontrole. Iz navedenih faktora proizlaze četiri zasebna rezultata. Peti rezultat se odnosi na opću mjeru rizičnosti (GPSS), a sastoji se od 9 čestica koje pripadaju navedenim faktorima. Peti faktor daje podatak o rizičnosti kockanja i njime se mjeri ukupni intenzitet problema u tri kategorije:

1. Nepostojanje problema vezanih uz kockanje – „green light“/“zeleno svjetlo“.
2. Niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – „yellow light“/“žuto svjetlo“.
3. Visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – „red light“/“crveno svjetlo“.

Na 24 pitanja sudionici su odgovarali na ljestvici od četiri stupnja (1 - nikada, 2 - ponekad, 3 - većinu vremena, 4 - gotovo uvijek ili 1 - nikada, 2 - jedan do tri puta, 3 - četiri do šest puta, 4 - sedam ili više puta). Primjer čestica je “Koliko često si osjećao krivnju zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem/ klađenjem?” ili „Koliko često si prodao svoju osobnu imovinu (elektroničke uređaje, odjeću i sl.) kako bi imao novac za kockanje / klađenje ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / klađenjem?“.

9.3. NAČIN PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno u dogovoru s ravnateljima, stručnim suradnicima te profesorima srednjih škola. Sudjelovanje u istraživanju je bilo u potpunosti anonimno i dobrovoljno, učenici su bili upoznati s osnovnim ciljem istraživanja te su samostalno dali usmeni pristanak za sudjelovanje uz mogućnost odustajanja u bilo kojem trenutku. Predviđeno trajanje ispunjavanja upitnika bilo je 30 minuta. Prilikom provedbe istraživanja u potpunosti su se poštivala načela Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2003).

9.4. OBRADA REZULTATA

Za ostvarenje ciljeva ovog istraživanja korištene su sljedeće statističke metode:

- a. metode deskriptivne statistike (frekvencije, aritmetička sredina i standardna devijacija),
- b. hi-kvadrat test,
- c. t-test za nezavisne uzorke,
- d. analiza varijance.

10. REZULTATI ISTRAŽIVANJA I RASPRAVA

10.1. NAVIKE KOCKANJA ADOLESCENATA U SLAVONSKOM BRODU

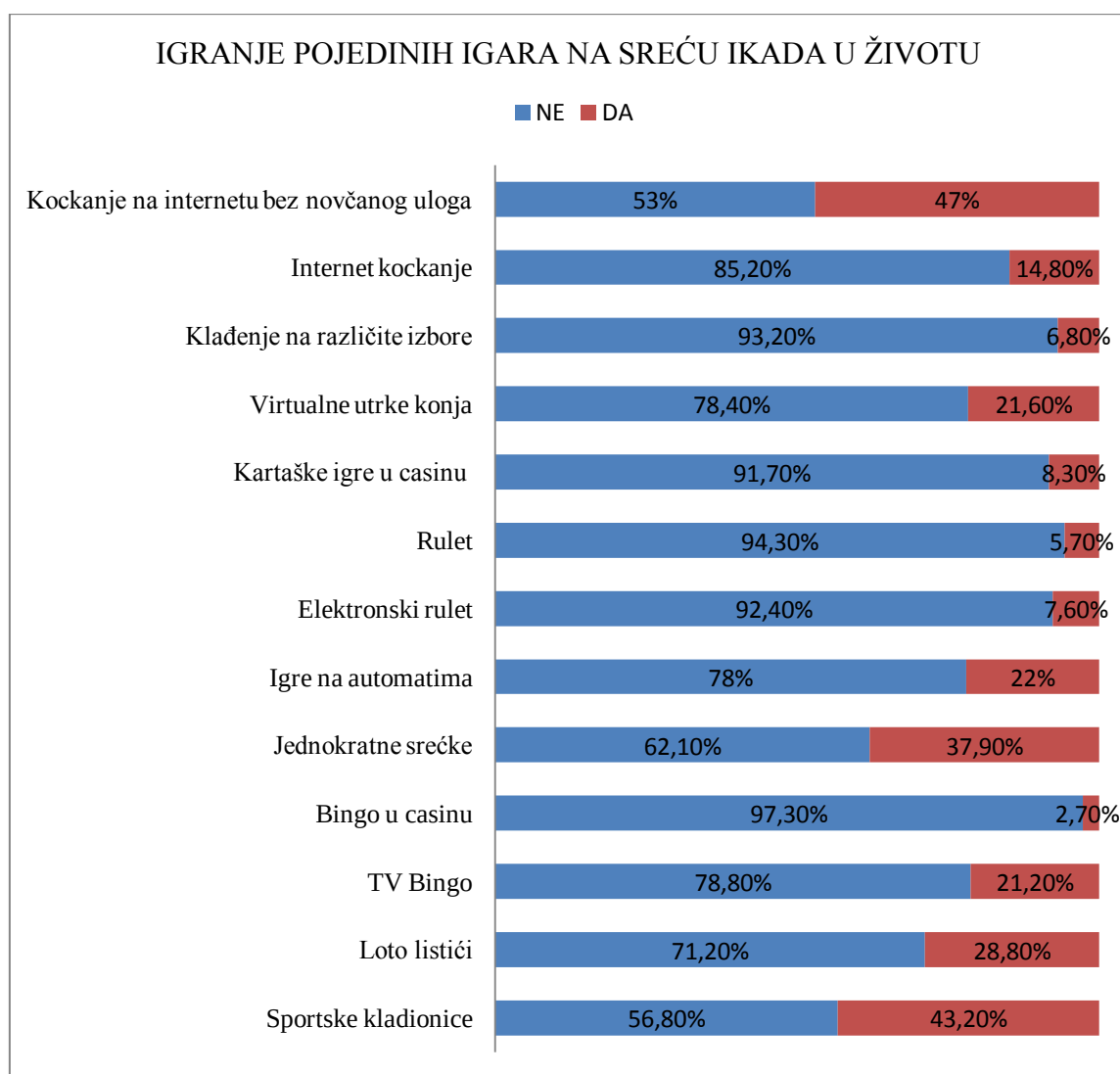
Za razumijevanje fenomena kockanja adolescenata od velike je važnosti stjecanje uvida u obilježja kockanja kao što su navike i učestalost kockanja. Upravo su dobivena znanja ključna za suočavanje s problematikom kockanja mladih u Hrvatskoj. Upitnikom navika kockanja, koji je opisan u prethodnom poglavlju, dobiven je podatak da je 72,6% srednjoškolaca iz Slavonskog Broda kockalo barem jednom u životu, dok ih 27,4% nije kockalo nikada. Dobiveni rezultati su u skladu s hrvatskim i inozemnim istraživanjima (Shaffer i Hall, 1996; Volberg, 2002; Fisher, 1993; Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011; i drugi) koja također potvrđuju veliku raširenost kockarskih aktivnosti među mladima. Iz ovog podatka se može zaključiti kako je, unatoč činjenici da je kockanje u Republici Hrvatskoj ilegalno za osobe ispod 18. godine života, ipak vrlo dostupno maloljetnicima (koji čine većinu uzorka). Uvidom u grafički prikaz na Slici 1. vidljivo je da su najzastupljenije sportske kladionice (42,2%), zatim jednokratne srećke (37,9%) i loto listići (28,8%). Nije zanemariv postotak i igara na automatima (22%), virtualnih utrka konja (21,6%) i TV Binga (21,2%). Najmanje su zastupljeni bingo u casinu (2,7%), rulet (s djeliteľem žetona) (5,7%), klađenje na različite izbore (6,8%), elektronski rulet (bez djeliteľa žetona) (7,6%) te kartaške igre u casinu s djeliteľem (8,3%), uz pretpostavku da je riječ o kockarskim aktivnostima koje su manje zanimljive/dostupne adolescentima. Primjerice, bingo u casinu, rulet i kartaške igre u casinu su ipak manje pristupačne maloljetnicima nego sportske kladionice, a mogu se povezati i s ozbiljnijim namjerama za kockanjem.

Važno je istaknuti i veliki udio adolescenata (47%) koji se uključuju u internetske igre na sreću bez novčanog uloga (npr. preko društvenih mreža). Ovaj podatak ne čudi s obzirom na razvoj informatičke i mobilne tehnologije te je u posljednje vrijeme pojava brojnih aplikacija sa zabavnim igricama koje imitiraju razne automate za kockanje na tzv. „pametnim telefonima“ doprinijela tome. Riječ je o aktivnostima koje se zbog neuključivanja stvarnog novčanog uloga ne svrstavaju u kockanje, no svakako mogu biti „ulaz“ u kockanje za novac jer omogućavaju iskustvo igranja na sreću, što može biti opasno jer osoba može stvoriti lažni osjećaj sigurnosti u znanja i vještine „potrebne“ za ostvarenje novčanih dobitaka.

Prema dobivenim rezultatima može se prihvatiti hipoteza da srednjoškolci u Slavonskom Brodu najviše kockaju u sportskim kladionicama, zatim u lutrijskim igrama na

sreću i automat klubovima, dok su ostale aktivnosti manje zastupljene. Dobiveni rezultati su u skladu s već navedenim istraživanjima, koja navode da mladi preferiraju sportske kladionice, lutrijske igre i automat klubove (Vagge, 1996; prema Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003; Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011). Visoki postotak uključenosti mladih u kladenje u sportskim kladionicama se može objasniti činjenicom da je interes mladih za sportska natjecanja vrlo visok pa je u skladu s time visok i interes za sportske kladionice koje su široko reklamirane za vrijeme sportskih natjecanja. Mediji imaju veliku ulogu kada je riječ o reklamiranju raznih kockarskih igara jer naglašavaju kako se na brz i zabavan način može doći do velike svote novca, koja je mladima inače nedostupna, na legalan način. Isto tako, percepcija mladih, ali i roditelja da je riječ o bezopasnim aktivnostima, uvelike pridonosi raširenosti ove problematike.

Slika 1. Grafički prikaz frekvencija odgovora na pitanje o igranju pojedinih vrsta igara na sreću ikada u životu (N=264)



10.2. RAZLIKE U INTENZITETU KOCKANJA S OBZIROM NA SPOL

Brojna istraživanja (Derevensky, Gupta i Della-Cioppa, 1996; Fisher, 1990; Govoni, Rupcich i Frisch, 1996; Griffiths, 1989; Stinchfield, 2000; Stinchfield, Cassuto, Winters i Latimer, 1997; Volberg, 1994, 1996, 1998; Wynne, Smith i Jacobs, 1996; Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011; i drugi) su pokazala da je kockanje aktivnost koja je češća kod muškog spola te da muškarci i žene preferiraju različite igre. Slične rezultate je pokazalo i ovo istraživanje, što je vidljivo iz Tablice 4. Kod većine igara na sreću (sportske kladionice, igre na automatima, elektronski rulet, rulet, kartaške igre u casinu, virtualne utrke konja i internet kockanje) postoje statistički značajne razlike s obzirom na spol, na način da mladići kockaju u većoj mjeri. Najveće su razlike kod kockarskih aktivnosti kao što su sportske kladionice, virtualne utrke konja i internet kockanje. Najmanje razlike su prisutne kod kockarskih aktivnosti kao što su loto listići, Tv Bingo, bingo u casinu, jednokratne srećke i kladenje na različite izbore.

Tablica 4. Prikaz razlika s obzirom na spol prilikom odgovora na pitanje o igranju pojedinih vrsta igara na sreću ikada u životu (Hi-kvadrat test)

Aktivnost	Mladići DA	Djevojke DA	χ^2	p
Sportske kladionice	67,3%	12,8%	78,95	<,000
Loto listići	29,9%	27,4%	0,212	>,683
Tv Bingo	20,4%	22,2%	0,128	>,763
Bingo u casinu	2,7%	2,6%	0,006	>1,000
Jednokratne srećke	36,1%	40,2%	0,469	>,525
Igre na automatima	27,2%	15,4%	5,315	<,025
Elektronski rulet	12,2%	1,7%	10,328	<,001
Rulet (s djeliteljem žetona)	10,2%	,0%	12,658	<,000
Kartaške igre u casinu	10,9%	5,1%	2,826	>,117
Virtualne utrke konja	35,4%	4,3%	37,222	<,000
Kladenje na različite izbore	8,2%	5,1%	0,945	>,462
Internet kockanje	22,4%	5,1%	15,524	<,000

Iz Tablice 5. vidljivo je koliko često sudionici igraju pojedinu igru s obzirom na spol. Moguće je uočiti da mladići najčešće (jednom tjedno ili češće) sudjeluju u sljedećim igrama: sportske kladionice (36%), virtualne utrke konja (19%), internet kockanje (14,4%) te igre na

automatima (13%), dok je postotak sudjelovanja (jednom tjedno ili češće) djevojaka u navedenim igrama zanemariv (manje od 3%). Vidljivo je da su kod navedenih igara razlike u učestalosti kockanja između mladića i djevojaka velike. No, čak i kod kockarskih aktivnosti kod kojih je i učestalost igranja mladića manja postoje razlike. Primjerice, elektronski rulet igra 5% mladića i 0,9% djevojaka. Dakle, iako su frekvencije male vidljivo je da mladići sudjeluju u navedenoj aktivnosti pet puta češće, što nije zanemariv podatak. Slično se može zaključiti i za učestalost igranja loto listića. Promatramo li samo aktivnost djevojaka vidljivo je da djevojke najčešće sudjeluju u igrama jednom godišnje i to najviše u sljedećim igrama: jednokratne srećke (33,3%), loto listići (19,7%) i Tv Bingo (16,2%); riječ je o igrama s izraženom komponentom sreće, koje ne zahtijevaju prethodno posjedovanje vještina.

Tablica 5. Frekvencije intenziteta igranja pojedine igre prema spolu

Aktivnost	Spol	Nikada	Jednom godišnje	Jednom mjesečno	Jednom tjedno	Nekoliko puta tjedno	Svakodnevno
Sportske kladionice	Mladići	32,7%	11,6%	19,7%	12,2%	13,6%	10,2%
	Djevojke	86,3%	8,5%	2,6%	1,7%	0%	0,9%
Loto listići	Mladići	70,1%	10,9%	10,2%	5,4%	2,0%	1,4%
	Djevojke	72,6%	19,7%	6,0%	0%	0,9%	0,9%
Tv Bingo	Mladići	78,9%	12,9%	4,1%	3,4%	0%	0,7%
	Djevojke	78,6%	16,2%	2,6%	1,7%	0,9%	0%
Bingo u casinu	Mladići	96,6%	2,0%	0%	0,7%	0%	0,7%
	Djevojke	99,1%	0,9%	0%	0%	0%	0%
Jednokratne srećke	Mladići	61,9%	23,1%	11,6%	1,4%	2,0%	0%
	Djevojke	58,1%	33,3%	6,8%	1,7%	0%	0%
Igre na automatima	Mladići	73,5%	8,8%	4,8%	4,8%	4,8%	3,4%
	Djevojke	84,6%	7,7%	2,6%	0,9%	3,4%	0,9%
Elektronski rulet	Mladići	87,8%	4,1%	3,4%	2,0%	1,4%	1,4%
	Djevojke	98,3%	0,9%	0%	0%	0,9%	0%
Rulet (s djeliteljem žetona)	Mladići	89,7%	5,5%	2,7%	0,7%	0%	1,4%
	Djevojke	100%	0%	0%	0%	0%	0%
Kartaške igre u casinu	Mladići	89,1%	5,4%	2,7%	0,7%	0,7%	1,4%
	Djevojke	95,7%	1,7%	0%	0,9%	0,9%	0,9%
Virtualne utrke konja	Mladići	64,6%	9,5%	6,8%	4,8%	8,8%	5,4%
	Djevojke	95,7%	1,7%	0,9%	0%	0,9%	0,9%
Kladenje na različite izbore	Mladići	91,8%	6,8%	0,7%	0,7%	0%	0%
	Djevojke	94,9%	3,4%	0%	1,7%	0%	0%
Internet kockanje	Mladići	77,6%	4,8%	3,4%	1,4%	8,2%	4,8%
	Djevojke	94,9%	2,6%	1,7%	0%	0,9%	0%

Primjenom t-testa utvrdili smo razlike u učestalosti kockanja s obzirom na spol te je iz Tablice 6. vidljivo da postoje statistički značajne razlike u učestalosti kockanja s obzirom na spol, na način da mladići u navedenim igrama sudjeluju učestalije:

- sportske kladionice (M=1,93; SD=1,739)
- igre na automatima (M=0,69; SD=1,364)
- elektronski rulet (M=0,29; SD=0,916)
- rulet (s djeliteljem žetona) (M=0,20; SD=0,730)
- virtualne utrke konja (M=1,00; SD=1,609)
- internet kockanje (M=0,72; SD=1,516).

Tablica 6. Razlike u učestalosti kockanja s obzirom na spol (T-test)

Aktivnost	Spol	M	SD	t	p
Sportske kladionice	Mladići	1,93	1,74	10,78	<,000
	Djevojke	0,23	0,71		
Loto listići	Mladići	0,63	1,14	1,95	>,052
	Djevojke	0,39	0,80		
Tv Bingo	Mladići	0,35	0,81	0,52	>,604
	Djevojke	0,30	0,69		
Bingo u casinu	Mladići	0,07	0,50	1,58	>,116
	Djevojke	0,01	0,09		
Jednokratne srećke	Mladići	0,59	0,90	0,65	>,519
	Djevojke	0,52	0,70		
Igre na automatima	Mladići	0,69	1,36	2,47	<,014
	Djevojke	0,33	0,96		
Elektronski rulet	Mladići	0,29	0,92	2,99	<,003
	Djevojke	0,04	0,38		
Rulet (s djeliteljem žetona)	Mladići	0,20	0,73	3,29	<,001
	Djevojke	0,00	0,00		
Kartaške igre u casinu	Mladići	0,22	0,79	1,18	>,242
	Djevojke	0,12	0,66		
Virtualne utrke konja	Mladići	1,00	1,61	6,14	<,000
	Djevojke	0,11	0,63		
Klađenje na različite izbore	Mladići	0,10	0,38	0,33	>,743
	Djevojke	0,09	0,43		
Internet kockanje	Mladići	0,72	1,52	4,73	<,000
	Djevojke	0,09	0,47		

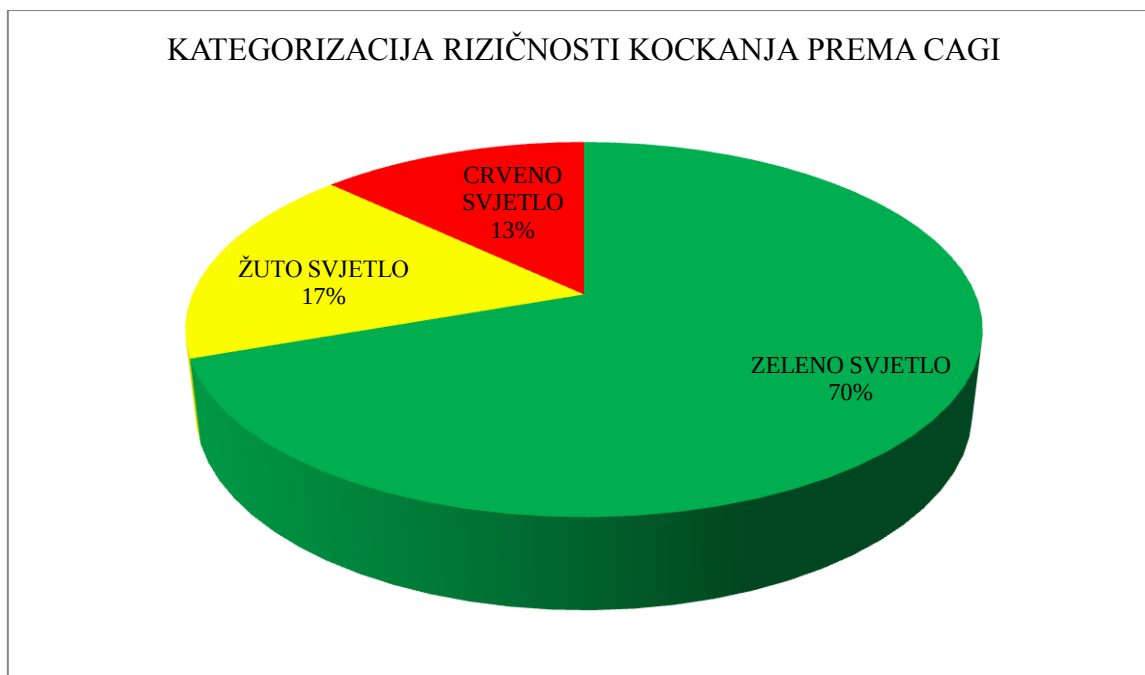
Iz dobivenih rezultata moguće je potvrditi drugu hipotezu da postoje razlike u kockarskim aktivnostima među srednjoškolcima u Slavonskom Brodu s obzirom na spol na način da mladići kockaju intenzivnije i učestalije, što je u skladu s hrvatskim i inozemnim istraživanjima. Najveća razlika između mladića i djevojaka je izražena kod sportskih kladionica i virtualnih utrka konja. Slične razlike su dobivene i u istraživanju „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama RH“ (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011). To je moguće objasniti činjenicom da je muška populacija općenito više zainteresirana za sportska natjecanja pa samim time i za sportske kladionice. Najmanje razlike su prisutne kod igara (loto listići, Tv Bingo, bingo u casinu, jednokratne srećke i klađenje na različite izbore) koje se smatraju manje rizičnima i uglavnom su izvor zabave i razonode za igrače. Intenzivnije kockanje muške populacije se može opravdati činjenicom da su muškarci impulzivniji, dezinhbiraniji, ekstrovertiraniji, imaju veće potrebe za uzbuđenjem i podražajima, kompetitivniji su i više orijentirani ka novcu od žena (Johanson i sur., 2009; Oliveira, Silva, 2000; prema Torre i sur., 2010). Osim intenzivnijeg kockanja od djevojaka, mladići su skloniji rizičnijim igrama na sreću, što može dovesti do većeg rizika za razvoj problema vezanih uz kockanje.

10.3. RIZIČNOST KOCKANJA ADOLESCENATA U SLAVONSKOM BRODU

Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, za procjenu rizičnosti kockanja adolescenata korišten je Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI) koji sadrži 24 čestice iz kojih proizlazi pet zasebnih rezultata: psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice kockanja, financijske posljedice kockanja, preokupacija i nedostatak kontrole te opća mjera rizičnosti. Opća mjera rizičnosti se dobiva iz devet čestica iz kojih se ukupan broj bodova dijeli na tri kategorije rizičnosti:

- Nepostojanje problema vezanih uz kockanje – „green light“/zeleno svjetlo.
- Niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – „yellow light“/žuto svjetlo.
- Visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – „red light“/crveno svjetlo.

Slika 2. Grafički prikaz udjela sudionika prema skupinama rizičnosti (CAGI)



Iz grafičkog prikaza na Slici 3. vidljivo je da, na razini cijelog uzorka, 70% sudionika pripada skupini koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje, 17% sudionika pripada skupini s niskom do srednjom ozbiljnošću problema vezanih uz kockanje, dok 13% sudionika pripada skupini koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Dakle, potvrđena je treća hipoteza, odnosno očekivanje da se najveći broj srednjoškolaca u Slavonskom Brodu nalazi u skupini bez problema uvjetovanih kockanjem, a najmanji broj u skupini s vrlo ozbiljnim problemima vezanim uz kockanje. Slični rezultati su dobiveni u ranije navedenom istraživanju „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama RH“ (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011) te se može zaključiti kako ne postoje razlike kada je riječ o rizičnosti kockanja između srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i srednjoškolaca u većim gradovima Hrvatske (Zagreb, Rijeka, Split, Osijek).

Tablica 7. Prikaz frekvencija odgovora na svim česticama Kanadskog upitnika kockanja adolescenata (raspoređeno prema sadržajnim kategorijama)

Čestica prema sadržajnim kategorijama	Spol	Nikad	Ponekad	Većinu vremena	Gotovo uvijek
Psihološke posljedice					
1. Koliko često si osjećao krivnju zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / kladenjem?	Mladići	61,1%	28,5%	4,2%	6,3%
	Djevojke	92,7%	4,6%	1,8%	0,9%
3. Koliko često si se osjećao tužno ili depresivno zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / kladenjem?	Mladići	70,8%	21,5%	5,6%	2,1%
	Djevojke	92,7%	4,6%	0,9%	1,8%
5. Koliko često te kockanje / kladenje činilo frustriranim?	Mladići	66,7%	27,1%	4,2%	2,1%
	Djevojke	90,8%	9,2%	0%	0%
8. Koliko često si se osjećao loše zbog načina na koji se kockaš / kladiš, ili zbog onoga što se događa dok se kockaš / kladiš?	Mladići	82,6%	14,6%	1,4%	1,4%
	Djevojke	94,5%	3,7%	0,9%	0,9%
11. Koliko često si zbog kockanja / kladenja osjećao stres?	Mladići	77,8%	18,1%	2,1%	2,1%
	Djevojke	94,5%	3,7%	0,9%	0,9%
14. Koliko često si osjećao da bi za tvoju dobrobit bilo bolje prestati s kockanjem / kladenjem?	Mladići	72,2%	21,5%	2,8%	3,5%
	Djevojke	92,7%	4,6%	1,8%	0,9%
Socijalne posljedice					
2. Koliko često si izostao ili odustao od nekih slobodnih aktivnosti (npr. sport, muzička škola i sl.) zbog kockanja / kladenja?	Mladići	91,7%	6,3%	1,4%	0,7%
	Djevojke	98,2%	1,8%	0%	0%
4. Koliko često si propustio obiteljska druženja kako bi se kockao / kladio?	Mladići	93,8%	3,5%	2,1%	0,7%
	Djevojke	99,1%	0,9%	0%	0%
6. Koliko često si propustio druženje s prijateljima koji se ne kockaju / klade, kako bi se družio s prijateljima koji se kockaju / klade?	Mladići	87,5%	8,3%	3,5%	0,7%
	Djevojke	99,1%	0,9%	0%	0%
9. Koliko često si propustio druženja s prijateljima kako bi se kockao / kladio?	Mladići	88,9%	6,9%	2,8%	1,4%
	Djevojke	98,2%	1,8%	0%	0%
12. Koliko često su se članovi tvoje obitelji ili prijatelji žalili da se previše kockaš / kladiš?	Mladići	85,5%	9,9%	2,1%	2,8%
	Djevojke	98,2%	0,9%	0%	,9%
Financijske posljedice					
18. Koliko često si imao poteškoće plaćati dugove izazvane kockanjem / kladenjem?	Mladići	92,4%	4,9%	2,8%	0%
	Djevojke	100%	0%	0%	0%
19. Koliko često je netko vršio pritisak na tebe (na bilo koji način) da platiš svoj dug nakon što si izgubio kockanjem / kladenjem?	Mladići	94,4%	4,9%	0%	,7%
	Djevojke	99,1%	0,9%	0%	0%
21. Koliko često si posudio novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje / kladenje?	Mladići	82,6%	15,3%	0%	2,1%
	Djevojke	97,2%	,9%	1,8%	0%
22. Koliko često si novac namijenjen za hranu, odjeću, kino i slično potrošio za kockanje / kladenje, ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / kladenjem?	Mladići	72,9%	18,1%	4,2%	4,9%
	Djevojke	94,5%	4,6%	,9%	0%
23. Koliko često si prodao svoju osobnu imovinu (elektroničke uređaje, odjeću i sl.) kako bi imao novac za kockanje / kladenje ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / kladenjem?	Mladići	95,1%	2,8%	0,7%	1,4%
	Djevojke	98,2%	0,9%	0%	,9%

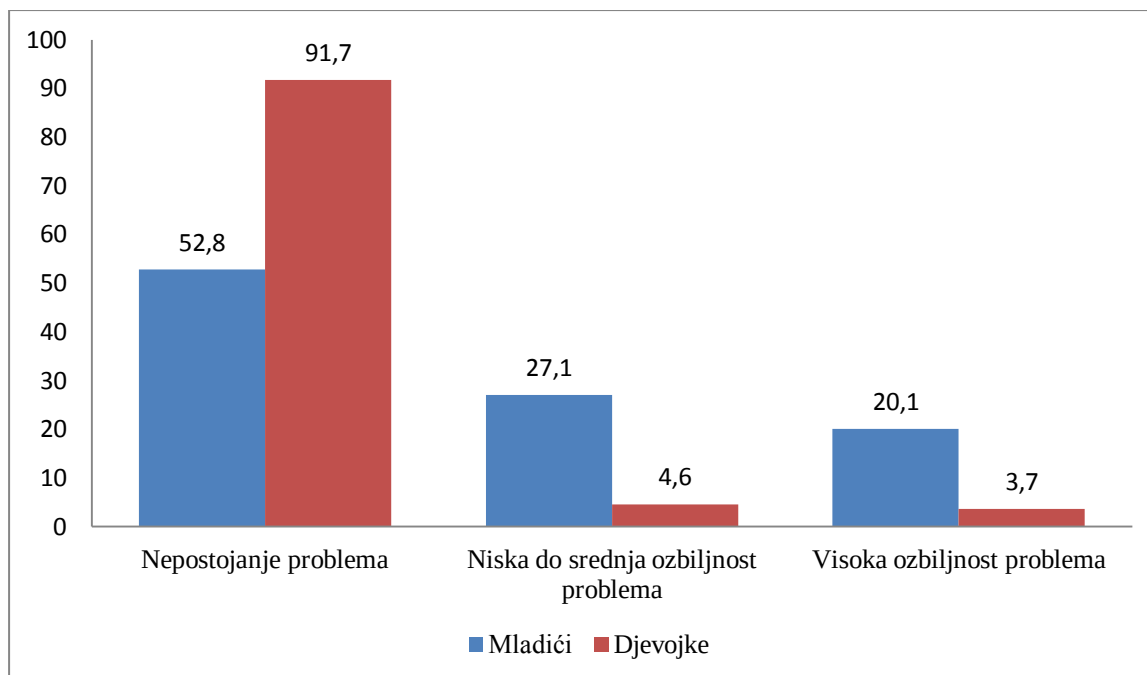
24. Koliko često si ukrao novac ili druge vrijedne stvari kako bi se kockao / kladio ili kako bi vratio dugove izazvane kockanjem / klađenjem?	Mladići	96,5%	2,8%	,7%	0%
	Djevojke	98,2%	1,8%	0%	0%
Preokupacija i nedostatak kontrole					
7. Koliko često si aktivnosti vezane uz kockanje / klađenje planirao?	Mladići	61,1%	30,6%	4,9%	3,5%
	Djevojke	87,2%	9,2%	1,8%	1,8%
10. Koliko često si se kockao / kladio sa svojim dobitkom?	Mladići	60,4%	27,8%	7,6%	4,2%
	Djevojke	89,9%	8,3%	1,8%	0%
13. Koliko često si se kockao / kladio dulje razdoblje nego što si namjeravao?	Mladići	77,1%	18,1%	3,5%	1,4%
	Djevojke	95,4%	0,9%	2,8%	0,9%
16. Koliko često si se kockao / kladio s više novca nego što si namjeravao?	Mladići	76,4%	16,7%	5,6%	1,4%
	Djevojke	92,4%	0%	1,8%	2,8%
Čestica	Spol	Nikada	1 - 3 puta	4 - 6 puta	7 ili više puta
15. Koliko često si se vraćao drugi dan kako bi pokušao vratiti novac izgubljen kockanjem / klađenjem?	Mladići	70,1%	18,8%	5,6%	5,6%
	Djevojke	93,6%	1,8%	2,8%	1,8%
17. Koliko često si skrivao svoje kockanje / klađenje od roditelja, drugih članova obitelji ili nastavnika?	Mladići	70,8%	13,2%	6,9%	9,0%
	Djevojke	95,4%	0%	1,8%	2,8%
20. U protekla 3 mjeseca, koliko često si osjećao da možda imaš problem s kockanjem / klađenjem?	Mladići	94,4%	4,9%	0%	0,7%
	Djevojke	98,2%	1,8%	0%	0%

U Tablici 7. prikazane su frekvencije odgovora na svim česticama Kanadskog upitnika kockanja adolescenata, raspoređene prema sadržajnim kategorijama (psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice, financijske posljedice kockanja te preokupacija i nedostatak kontrole). Vidljivo je da su izražene (ponekad ili češće od toga se adolescenti tako osjećaju) sljedeće **psihološke posljedice** kockanja: 38,9% mladića je osjećalo krivnju zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem/klađenjem; 29,2% mladića se osjećalo tužno ili depresivno zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem/klađenjem; 33,3% mladića je kockanje/klađenje činilo frustriranim; 17,4% mladića se osjećalo loše zbog načina na koji se kockaju/klade, ili zbog onoga što se događa dok se kockaju/klade; 27,8% je osjećalo da bi za njihovu dobrobit bilo bolje prestati s kockanjem/klađenjem. **Socijalne posljedice** nisu izražene u većoj mjeri niti kod mladića niti kod djevojaka. Od **financijskih posljedica** izražene su sljedeće: 17,4% mladića je često posudilo novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje/klađenje; 27,1% mladića je novac namijenjen za hranu, odjeću, kino i slično potrošilo za kockanje/klađenje, ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem/klađenjem. Kada je riječ o **preokupaciji i nedostatku kontrole** izražene su sljedeće posljedice: 39,6% mladića se kockalo/kladilo sa svojim dobitkom; 22,9% mladića se kockalo/kladilo dulje

razdoblje nego što su namjeravali; 23,6% se kockalo/kladilo s više novca nego što su namjeravali. Još je važno istaknuti da se 29,9% mladića više puta (1 – 3 ili više puta) vraćalo drugi dan kako bi pokušali vratiti novac izgubljen kockanjem/klađenjem te je 29,2% mladića više puta skrivalo svoje kockanje/klađenje od roditelja, drugih članova obitelji ili nastavnika. Iz Tablice je vidljivo da djevojke postižu niske rezultate na svim česticama upitnika. Slične rezultate su dobili autori već navedenih inozemnih istraživanja (Shaffer, Hall, Walsh, i Vander Bilt, 1995; Derevensky i Gupta, 2000; Shaffer i sur., 1995; i drugi) koji navode širok spektar štetnih psihosocijalnih posljedica uvjetovanih kockanjem.

Kao što je očekivano, iz grafičkog prikaza na Slici 3. vidljivo je da postoje razlike u rizičnosti kockanja s obzirom na spol ($\chi^2=44,494$; $p<,000$) i to na način da je u skupini koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje 52,80% mladića od njih 100% ($N=147$), dok je postotak djevojaka puno veći (91,70% od 100%), odnosno djevojke nemaju razvijene probleme. U skupini s niskom do srednjom ozbiljnošću problema vezanih uz kockanje se nalazi 27,10% mladića, dok je postotak djevojaka sedam puta manji (4,60%). I dok 20,10% mladića pripada skupini koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, taj postotak je također znatno manji od djevojaka (3,70%). Iz navedenog se može zaključiti da postoji velika razlika između mladića i djevojaka kada je riječ o rizičnosti kockanja, i to na način da su mladići rizičniji i znatno veći postotak ih se nalazi u skupini koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, što je i očekivano s obzirom na ranije utvrđeni podatak da mladići intenzivnije kockaju. S obzirom na već utvrđenu činjenicu da postoje razlike s obzirom na spol na način da mladići kockaju intenzivnije i učestalije, za očekivati je da su i rizičniji od djevojaka, što je potvrđeno i u istraživanju autora Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić (2011), koje je provedeno u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku.

Slika 3. Grafički prikaz razlika u rizičnosti kockanja s obzirom na spol (Hi-kvadrat), $\chi^2=44,494$; $p=,000$



Kada je riječ o razlikama u rizičnosti kockanja s obzirom na dob ispitanika, u odnosu na kategorije GPSS-a, rezultati analize varijance (Tablica 8.) pokazuju da nema razlike s obzirom na dob, kako kod mladića, tako i kod djevojaka. Dakle, može se zaključiti da je prosječna dob svih kategorija rizičnosti identična, što je zabrinjavajuće i postavlja se pitanje kada su adolescenti iz uzorka uopće započeli s kockarskim aktivnostima (s obzirom da je potrebno vrijeme da se razviju određeni problemi vezani uz kockanje). Dobiveni rezultati su u skladu s rezultatima istraživanja „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama RH“ (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011), prema kojemu su dobivene razlike vrlo male.

Tablica 8. Razlike u ozbiljnosti posljedica s obzirom na dob ispitanika – odvojeno po spolu (ANOVA)

Spol	ZELENO SVJETLO		ŽUTO SVJETLO		CRVENO SVJETLO		F	p
	M	SD	M	SD	M	SD		
Mladići	15,91	1,09	16,21	1,06	16,28	1,16	1,64	>,197
Djevojke	16,34	1,11	16,20	1,10	17,00	0,82	0,741	>,479

Kako bi se utvrdile razlike s obzirom na vrstu škole u odnosu na kategorije GPSS-a, korišten je Hi-kvadrat test čiji su rezultati, odvojeno po spolu, prikazani u Tablici 9. S obzirom da gimnazije upisuju učenici s najboljim prosjekom u osnovnoj školi, a stručne škole

učenici s nižim prosjekom, za očekivati je da su učenici strukovne škole rizičniji. Kod mladića razlike postoje i to na način da najveći postotak mladića koji se nalaze u skupini koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje dolazi iz Gimnazije (69,2%), a najmanji broj iz Obrtničke škole (36,1%). Najveći postotak mladića koji se nalaze u skupini s niskom do srednjom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje dolazi iz Tehničke škole (29,5%), dok je tek znatno manji postotak mladića iz Gimnazije i Obrtničke škole izjednačen (25%). Najveći postotak mladića koji se nalaze u skupini koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje dolazi iz Tehničke škole (34,4%), a najmanji iz Gimnazije (5,1%). Iz navedenog proizlazi da su najrizičniji učenici Tehničke škole kada je riječ o posljedicama kockanja. No, prije donošenja zaključaka važno je istaknuti da je veličina uzorka mladića iz Tehničke škole (N= 61) mogla djelovati na dobiveni rezultat jer najveći broj mladića dolazi iz Tehničke škole. U uzorku djevojaka nema statistički značajnih razlika u GPSS-u po vrsti škole, odnosno većina djevojaka pripada skupini koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje. Najmanji rizik je prisutan kod učenika Gimnazije, što je i očekivano i u skladu s rezultatima istraživanja „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama RH“ (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011), u kojem je dobiven podatak da su rizičniji učenici strukovnih škola.

Tablica 9. Razlike u GPSS-u po vrsti škole – odvojeno po spolu (Hi-kvadrat)

Vrsta škole	ZELENO SVJETLO	ŽUTO SVJETLO	CRVENO SVJETLO	χ^2	p
Mladići					
Obrtnička škola	61,4%	25,0%	13,6%	17,55	<,002
Tehnička škola	36,1%	29,5%	34,4%		
Gimnazija	69,2%	25,6%	5,1%		
Djevojke					
Obrtnička škola	95,0%	0,0%	5,0%	1,900	>,754
Tehnička škola	93,5%	3,2%	3,2%		
Gimnazija	89,7%	6,9%	3,4%		

S obzirom da su mladići rizičniji za razvoj problema vezanih uz kockanje djevojke su isključene iz daljnje analize. Sljedeća tablica prikazuje razlike u učestalosti kockanja s obzirom na kategorizaciju rizičnosti na uzorku mladića (N=147).

Tablica 10. Razlike u učestalosti kockanja s obzirom na kategorizaciju rizičnosti kod mladića (ANOVA)

Čestice	ZELENO SVJETLO		ŽUTO SVJETLO		CRVENO SVJETLO		F	p	Post-hoc
	M	SD	M	SD	M	SD			
Sportske kladionice	1,00	1,317	2,64	1,442	3,62	1,37	45,27	<,000	C - Z C - Ž Ž - Z
Loto listići	0,37	0,69	0,56	1,33	1,45	1,45	10,75	<,000	C - Z C - Ž
Tv Bingo	0,20	0,49	0,59	1,19	0,45	0,83	3,34	<,038	Ž - Z
Bingo u casinu	0,00	0,00	0,03	0,16	0,34	1,08	5,54	<,005	C - Z C - Ž
Jednokratne srećke	0,38	0,61	0,69	1,13	1,00	1,07	5,59	<,005	C - Ž
Igre na automatima	0,13	0,55	1,00	1,47	1,79	1,92	21,32	<,000	C - Z C - Ž Ž - C
Elektronski rulet	0,08	0,32	0,36	1,01	0,79	1,52	6,91	<,001	C - Z
Rulet (s djeličjem žetona)	0,04	0,20	0,13	0,41	0,72	1,44	10,55	<,000	C - Z C - Ž
Kartaške igre u casinu	0,07	0,30	0,36	0,96	0,48	1,27	3,69	<,000	C - Z
Virtualne utrke konja	0,36	0,88	1,46	1,83	2,17	1,98	19,03	<,000	C - Z Ž - Z
Klađenje na različite izbore	0,07	0,25	0,21	0,61	0,07	0,26	1,84	>,163	
Internet kockanje	0,17	0,62	0,82	1,59	2,10	2,16	21,76	<,000	C - Z C - Ž

Napomena: u tablici su masnim slovima označene aktivnosti kockanja u kojima postoje razlike, kao i oni rezultati na kojima je post-hoc test pokazao razlike između skupina ispitanika.

Legenda: C = crveno svjetlo

Ž = žuto svjetlo

Z = zeleno svjetlo

Očekivano je da adolescenti s visokom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje češće i intenzivnije kockaju. Iz Tablice 10. je vidljivo kako postoje razlike u učestalosti kockanja s obzirom na kategorizaciju rizičnosti (zeleno, žuto i crveno svjetlo) kod svih navedenih igara osim kod klađenja na različite izbore. Najveća razlika je kod sljedećih igara: sportska kladionica, internet kockanje, igre na automatima i virtualne utrke konja. Dakle, analiza varijance je pokazala da generalno postoje razlike u učestalosti kockanja s obzirom na

kategorizaciju rizičnosti. Kako bismo utvrdili između kojih skupina postoje razlike bilo je potrebno provesti post hoc test. Kao što je vidljivo iz Tablice 10. kod **sportskih kladionica** postoje razlike između sve tri skupine, na način da mladići iz skupine „crvenih“ kockaju najčešće (jednom tjedno do nekoliko puta tjedno), oni iz skupine „žutih“ nešto manje (jednom mjesečno do jednom tjedno), dok oni iz skupine „zelenih“ najrjeđe kockaju (uglavnom jednom godišnje), a isto vrijedi za **igre na automatima**. Kod **elektronskog ruleta** je vidljivo da postoje razlike između „crvenih“ i „zelenih“ na način da mladići iz skupine „crvenih“ učestalije igraju rulet od ostalih skupina, uglavnom jednom godišnje ili rjeđe, a „žuti“ i „zeleni“ nikada do jednom godišnje. Kod **ruleta s djelatijem žetona** je vidljivo da postoje razlike između „crvenih“ i „zelenih“ i „crvenih“ i „žutih“, dok se „žuti“ i „zeleni“, ne razlikuju, na način da mladići iz skupine „crvenih“ kockaju češće od „žutih“ i „zelenih“, odnosno kockaju uglavnom jednom godišnje. Kod **virtualnih utrka konja** je vidljivo da postoje razlike između „crvenih“ i „zelenih“ i „žutih“ i „zelenih“, na način da mladići iz skupine „crvenih“ igraju virtualne igre češće (jednom mjesečno do jednom tjedno) od „zelenih“ (nikada do jednom godišnje), dok mladići iz skupine „žutih“ igraju češće (jednom godišnje do jednom mjesečno) od „zelenih“ (nikada do jednom godišnje), dok između „žutih“ i „crvenih“ nema razlike. Dakle, može se prihvatiti peta hipoteza i zaključiti da srednjoškolci koji intenzivnije i učestalije kockaju imaju izraženije ozbiljne psihosocijalne posljedice. Navedeni rezultati su u skladu s rezultatima istraživanja „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama RH“ (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011), prema kojemu mladi s ozbiljnim problemima vezanim uz kockanje puno češće igraju sportske kladionice, automate, rulet te više kockaju preko interneta. Vidljivo je da su najveće razlike prisutne kod igara koje su ujedno i najadiktivnije (sportska kladionica, igre na automatima i virtualne utrke konja), a samim time povezane s najvećim rizikom za razvoj vrlo ozbiljnih problema, što su i potvrdili dobiveni rezultati.

Dakle, iz postotka od 72,6% srednjoškolaca koji su kockali barem jednom u životu je vidljivo da je kockanje u Slavonskom Brodu dostupno maloljetnicima, koji čine većinu uzorka. Rezultati pokazuju da srednjoškolci u Slavonskom Brodu najviše kockaju u sportskim kladionicama, zatim u lutrijskim igrama na sreću i automat klubovima, dok su ostale vrste manje zastupljene, što je u skladu i s rezultatima istraživanja koje je provedeno u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku, na uzorku srednjoškolaca (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011). Isto tako, utvrđeno je da postoje razlike u kockarskim aktivnostima među srednjoškolcima u Slavonskom Brodu s obzirom na spol na način da mladići kockaju

intenzivnije i učestalije od djevojaka. Razlike s obzirom na spol postoje i kada je riječ o rizičnosti kockanja, na način da su posljedice uvjetovane kockanjem izraženije kod mladića. Budući da je dobiven podatak da nema razlika u rizičnosti kockanja s obzirom na dob, postavlja se pitanja kada su srednjoškolci uopće počeli prvi puta kockati (s obzirom da je potrebno određeno vrijeme da se razviju problemi uvjetovani kockanjem). Na razini cijelog uzorka 70% sudionika pripada skupini koju obilježava nepostojanje problema vezanih uz kockanje, 17% sudionika pripada skupini s niskom do srednjom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje, dok 13% sudionika pripada skupini koju obilježava visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Utvrđeno je i da postoje razlike u razini ozbiljnih štetnih psihosocijalnih posljedica kod srednjoškolaca s obzirom na intenzitet i učestalost kockanja na način da srednjoškolci koji intenzivnije i učestalije kockaju imaju izraženije ozbiljne psihosocijalne posljedice, što je osobito izraženo kod najrizičnijih igara kao što su sportske kladionice, igre na automatima i virtualne utrke konja. S obzirom da je ovo istraživanje dio istraživanja „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama“ koje su proveli Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić (2011) dobiveni rezultati su raspravljani u svjetlu dosadašnjih spoznaja o kockanju srednjoškolaca u Hrvatskoj te se može zaključiti kako nema značajnih razlika između srednjoškolaca u Slavonskom Brodu i srednjoškolaca iz većih gradova (Zagreb, Rijeka, Split i Osijek), kada je riječ o aktivnostima kockanja i štetnim psihosocijalnim posljedicama uvjetovanim kockanjem.

11. ZAKLJUČAK

Kockanje je naširoko reklamirano, lako dostupno mladima i često se nalazi na glamuroznim i uzbudljivim mjestima (kao što su kasina i barovi). Kockanje, također, pruža prilike za druženja, bilo pozitivna ili negativna (Stinchfield i Winters, 1998; prema Hardoon i Derevensky, 2002). Upravo zbog toga ne začuđuje visok postotak (72,6%) uključenosti srednjoškolaca Slavanskog Broda u kockarske aktivnosti. Isto tako, zabrinjava i postotak od 13% mladih koji već osjećaju negativne psihosocijalne posljedice kockanja.

Kao rezultat nedavnih otkrića u istraživanjima, medijske popraćenosti te osnivanja brojnih povjerenstava za ovu problematiku, problem kockanja mladih je gurnut u prvi plan. Činjenica da su mladi uključeni u kockarske aktivnosti i da će mali, ali značajan postotak njih razviti ozbiljne probleme vezane uz kockanje je dobro utvrđena (Jacobs, 2000; NRC, 1999; Shaffer i Hall, 1996; prema Gupta i Deverenski, 2000). Dok su pitanja identifikacije i instrumenata još uvijek sporna (Derevensky i Gupta, 2000; Ladouceur, Bouchard, Rhéaume, Jacques, Ferland, Leblond i Walker, 2000; prema Gupta i Deverenski, 2000), dva druga značajna pitanja ostaju bez odgovora: a) kako najbolje pristupiti mladima s identificiranim problemima u kockanju kako bi potražili pomoć i b) koji je terapijski pristup najučinkovitiji za eliminiranje ili umanjivanje problematičnog kockarskog ponašanja među mladima.

Već je utvrđeno da bi se preventivne inicijative trebale kretati prema projektiranju preventivnih strategija koje ciljaju na višestruka rizična ponašanja temeljena na teorijskim i empirijskim dokazima o zajedničkom djelovanju rizičnih i zaštitnih čimbenika na rizično ponašanje adolescenata (Costello, Erkanli, Federmani i Angold, 1999; Galambos i Tilton-Weaver, 1998; Jessor, 1998), što uključuje i probleme povezane s kockanjem (Dickson i sur., 2002; prema Dickson i Derevensky, 2006).

Rezultati ovog istraživanja imaju nekoliko implikacija za prevenciju. Prevencija je proces kojim se želi smanjiti incidencija i prevalencija poremećaja u ponašanju te rizičnih ponašanja djece i mladih (Bašić, 2009). Rezultati podupiru preventivni cilj da se smanje rizični čimbenici povezani s kockanjem adolescenata. S obzirom na rani početak kockanja, od izuzetne važnosti je započeti s preventivnim programima već u nižim razredima osnovne škole, kako bi mladi što ranije dobili informacije o rizicima povezanim s kockanjem i usvojili vještine odupiranja pritisku vršnjaka. Isto tako, uloga roditelja je od izuzetne važnosti, stoga je nužno educirati roditelje kako njihovo kockarsko ponašanje negativno utječe na stavove i ponašanja njihove djece. Roditelji bi trebali razgovarati s djecom o opasnostima kockanja

jednako kao za droge i alkohol. Od velike važnosti za prevenciju je i podizanje razine svijesti javnosti o znakovima koji ukazuju na postojanje problema i posljedicama problematičnog kockanja. Prilikom kreiranja preventivnih strategija važno je uzeti u obzir razlike u intenzitetu i rizičnosti s obzirom na spol. Razlog više je i podatak da su muški adolescenti više angažirani u kockarskim aktivnostima koje su rizičnije za razvoj ozbiljnijih problema, poput sportskih kladionica, virtualnih utrka konja i ruleta.

Gupta i Derevensky (2004) navode sljedeće ciljeve tretmana za mlade problematične kockare:

1. razumijevanje motivacije za kockanje,
2. analiza kockarskih epizoda,
3. utvrđivanje granica kockarskog ponašanja i ohrabrenje smanjenja kockanja,
4. rad na kognitivnim distorzijama,
5. pronalaženje pozadinskih uzroka stresa i anksioznosti,
6. evaluacija i poboljšavanje sposobnosti suočavanja,
7. ponovna izgradnja zdravih interpersonalnih odnosa,
8. restrukturiranje slobodnog vremena,
9. razbijanje vještine učinkovitog upravljanja novcem i
10. prevencija recidiva.

Prevencija općenito, ta tako i kockanja može biti univerzalna, selektivna i indicirana (Gordon, 1983; prema Bašić, 2009). Univerzalna prevencija podrazumijeva intervencije koje su usmjerene na opću populaciju, odnosno na populaciju koja nije u riziku. Univerzalna prevencija kockanja podrazumijeva preventivne napore u školi na cijeloj populaciji učenika, primjerice primjenom raznih edukacija o kockanju u svim razredima. Selektivna prevencija podrazumijeva intervencije usmjerene na pojedince čiji su rizici za razvoj problema znatno veći od prosjeka. Pa tako selektivna prevencija kockanja mladih uključuje mlade koji su imali iskustva s kockanjem, ali nisu razvili probleme uvjetovane kockanjem, primjerice kroz savjetovanja i edukacije o problemima vezanim uz kockanje. Indicirana prevencija je usmjerena na visokorizične pojedince koji pokazuju naznake nekog problema. Indicirana prevencija podrazumijeva rad s mladima kod kojih postoje naznake za razvoj problematičnog kockanja, a uključuje dugotrajniji rad kako s mladima, tako i s njihovim obiteljima.

Zoričić (2009; 4) ističe da “učinkovit model tretmana treba obuhvatiti mjere primarne prevencije, kontinuiranom i stručnom edukacijom društva o načinima tzv. “odgovornog”

kockanja te što ranijeg prepoznavanja i intervencija kod problemskog kockanja, posebice mladih, mjere sekundarne prevencije u obliku psihofarmakoterapijskog liječenja ovisnika i problemskih kockara prema institucionalnim i izvaninstitucionalnim programima te mjerama tercijarne prevencije u obliku rehabilitacijskih programa, najbolje grupa samopomoći i uzajamne pomoći“. Metode tretmana za adolescente s problemima vezanim uz kockanje se temelje na dokazano učinkovitim metodama tretmana za odrasle, a riječ je o sljedećim: anonimni kockari (eng. GA - Gamblers Anonimus), kognitivna i kognitivno-bihevioralna terapija te terapija motivacijskog poboljšanja (eng. MET - motivational enhancement therapy) (Pietrzak i sur., 2003).

Rezultati ovog istraživanja mogu biti korisni za daljnja istraživanja ove problematike, osobito u Hrvatskoj, koja je u samim počecima znanstvenog bavljenja problematikom kockanja mladih. Isto tako, važno je senzibilizirati širu stručnu zajednicu, zakonodavca i priređivače igara na sreću o navedenoj problematici i značajnosti preventivnih napora i tretmana problematičnog kockanja. Kada je riječ o tretmanu važno je istaknuti da u Hrvatskoj ne postoje specijalizirane ustanove za maloljetnike koji pokazuju naznake ovisnosti o kockanju, nego je uglavnom riječ o ustanovama za odrasle, kao što su klubovi liječenih kockara.

Problematično kockanje nije samo emocionalni, fizički ili ekonomski problem za pojedinca. Problematično kockanje pogađa i gospodarstvo društva. Problematični kockari (adolescenti i odrasli) su manje produktivni učenici, radnici i članovi obitelji. U svakom aspektu svakodnevnog života, problematični kockari imaju manje za dati jer je jedan dio njihova bića zaokupljen s kockanjem ili oporavljanjem od gubitaka. Rezultat toga može biti smanjena produktivnost i povećana emocionalna tjeskoba, fizičke bolesti, obiteljski problemi te kriminal. Problematični kockari gube dragocjeno vrijeme svoga života, a samim time društvo gubi svoju najvrjedniju imovinu – plodove ljudske kreativnosti i produktivnosti (Shaffer, Hall i Vander Bilt, 2003).

12. LITERATURA

1. Bašić, J. (2009): Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih. Zagreb: Školska knjiga.
2. Bilić, V. (2012): Životni ciljevi adolescenata sklonih kockanju. *Život i škola*, 58, 27, 77 – 93.
3. Blaszczynski, A., Nower, L. (2002): A pathways model of problem and pathological gambling. *Society for the Study of Addiction to Alcohol and Other Drugs*, 97, 487–499.
4. Buchta, R.M. (1995): Gambling Among Adolescents. *Clinical Pediatrics*, 34, 346-348.
5. Collins, A.C. (1991): The Nature of Addictive Diseases. *Journal of Pharmacy Practice*, 4, 6, 345-350.
6. Delfabbro, P., Lahn, J., Grabosky, P. (2006): Psychosocial Correlates of Problem Gambling in Australian Students. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40, 587–595.
7. Derevensky, J.L., Gupta, R., Winters, K. (2003): Prevalence Rates of Youth Gambling Problems: Are the Current Rates Inflated? *Journal of Gambling Studies*, 19, 4, 405-425.
8. Dickson, L., Derevensky, J.L. (2006): Equipping School Psychologists to Address Another Risky Behavior. The Case for Understanding Youth Problem Gambling. *Canadian Journal of School Psychology*, 21, ½, 59-72.
9. Dodig, D., Ricijaš, N. (2011a): Obilježja kockanja zagrebačkih srednjoškolaca. *Ljetopis socijalnog rada*, 18, 1, 103 – 125.
10. Dodig, D., Ricijaš, N. (2011b): Kockanje zagrebačkih adolescenata – uloga psihopatskih osobina, rizičnog i delinkventnog ponašanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19, 2, 1-122.
11. Fong, W.T. (2005): Pathological Gambling in Adolescents: No longer Child's Play. *Adolescent Psychiatry: Developmental and Clinical Studies*, 29, 119-147.
12. Goudriaan, A.E., Slutske, W.S., Krull, J.L., Sher, K.J. (2009): Longitudinal patterns of gambling activities and associated risk factors in college students. *Society for the Study of Addiction*, 104, 1219–1232.
13. Gupta, R., Derevensky, J.L. (2000): Adolescents with Gambling Problems: From Research to Treatment. *Journal of Gambling Studies*, 16, 2/3, 315 – 342.

14. Gupta, R., Derevensky, J.L. (2004): A Treatment Approach for Adolescents with Gambling Problems. U: Derevensky J.L., Gupta, R. (Ur.) *Gambling Problems in Youth: Theoretical and Applied Perspectives* (165 – 188). New York, NY: Kluwer Academic/ Plenum Publishers.
15. Hardoon, K.K, Derevensky, J.L. (2002): Child and Adolescent Gambling Behavior: Current Knowledge. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 2, 263-281.
16. Hoffmann, B. (2011): Pathological gambling – an example of non-supstance related addiction. *Trakia Journal of Sciences*, 9, 4, 69-74.
17. Jackson, A.C., Dowling, N., Thomas, S.A., Bond, L., Patton, G. (2008): Adolescent Gambling Behaviour and Attitudes: A Prevalence Study and Correlates in an Australian Population. *Int J Ment Health Addiction*, 6, 325–352.
18. Kozjak, B. (2008): Religija i kockanje. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 17, 3, 263-283.
19. Moore, S. M., Ohtsuka, K. (1997). Gambling activities of young Australians: Developing a model of behaviour. *Journal of Gambling Studies*, 13, 207-236.
20. Ninčević, M. (2009): Izgradnja adolescentskog identiteta u današnje vrijeme. *Odgojne znanosti*, 11, 1, 119-141.
21. Pietrzak, R.H., Ladd, G.T., Petry, N.M. (2003): Disordered Gambling in Adolescents. *Epidemiology, Diagnosis and Treatment. Pediatr Drugs*, 9, 583-595.
22. Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A., Kranželić, V. (2011): Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama - Izvještaj o rezultatima istraživanja, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.
23. Shaffer, H.J., Hall, M.N., Vander Bilt, J. (2003): *Futures at Stake. Youth, Gambling, and Society*. University of Nevada Press. Reno / Las Vegas.
24. Slutske, W.S., Moffitt, T.E., Poulton, R., Caspi, A. (2012): Undercontrolled Temperament at Age 3 Predicts Disordered Gambling at Age 32: A Longitudinal Study of a Complete Birth Cohort. *Psychological Science*, 23, 5, 510–516.
25. Stinchfield, R., Winters, K.C. (1998): Gambling and Problem Gambling among Youths. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 556, 172-185.
26. Sussman, S., Lisha, N., Griffiths, M. (2011): Prevalence of the Addictions: A Problem of the Majority or the Minority? *Evaluation & the Health Professions*, 34, 1, 3-56.
27. Thompson, W.N., Pinney, K.N., Schibrowsky, J.A. (1996): The Family That Gambles Together: Business and Social Concerns. *Journal of Travel Research*, 34, 70-74.

28. Torre, R., Zoričić, Z. (2013): Kockanje i klađenje – od zabave do ovisnosti. Zagreb: Hrvatski savez klubova liječenih alkoholičara.
29. Torre, R., Zoričić, Z., Škifić, B. (2010): Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja. *Med Jad*, 40, 1-2, 27-31.
30. Vitaro, F., Arseneault, L., Tremblay R.E. (1997): Dispositional Predictors of Problem Gambling in Male Adolescents. *Am J Psychiatry*, 154, 1769–1770.
31. Volberg, R. A. (2002): Gambling and problem gambling among adolescents in Nevada. Report to the Nevada Department of Human Resources.
32. Welte J. W., Barnes, G.M., Wieczorek, W.F., Tidwell, M-C.O., Parker, J.C. (2004): Risk factors for pathological gambling. *Addictive Behaviors*, 29, 323–335.
33. Winters, K.C., Stinchfield, R.D., Botzet, A., Anderson, N. (2002): A Prospective Study of Youth Gambling Behaviors. *Psychology of Addictive Behaviors*, 16, 1, 3–9.
34. Zakon o igrama na sreću (2009). *Narodne novine*, 87/2009.
35. Zoričić, Z., Torre, R., Orešković, A. (2009): Kockanje i klađenje – ovisnosti novog doba. *Medicus*, 18, 2, 205-209.

PRILOG – Anketni upitnik korišten u istraživanju



ANKETNI UPITNIK – M

*Tema ovog istraživanja koje provodimo na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu vezana je uz neka ponašanja srednjoškolaca. Molimo Te da pažljivo pročitaš **svaku tvrdnju**, te da zaokruživanjem odgovarajućih brojeva odgovoriš na svako pitanje. Jako je važno da zaokružiš jedan odgovor na svakoj tvrdnji!*

*Istraživanje je **anonimno**, svi Tvoji odgovori ostat će u potpunoj **tajnosti**, pa Te stoga molimo da budeš **iskren** u odgovaranju. Nigdje ne trebaš upisati svoje ime i prezime, ili neke svoje privatne podatke!*

*Nema točnih i netočnih odgovora, već nas zanima **Tvoje mišljenje i iskustvo!***

Unaprijed Ti zahvaljujemo na suradnji!

1. Spol: M Ž

2. Dob: _____

3. Vrsta škole:

- 1. strukovna trogodišnja srednja škola
- 2. strukovna četverogodišnja srednja škola
- 3. gimnazija

4. Razred: I. II. III. IV.

5. S kojim školskim uspjehom si prošao prethodni razred (zaokruži broj):

1	2	3	4	5
nedovoljan (1)	dovoljan (2)	dobar (3)	vrlo dobar (4)	odličan (5)

6. Kod kuće živim:

1. s oba roditelja
2. samo s majkom
3. samo s ocem
4. samo s nekim drugim članovima obitelji (npr. djed, baka ili druga rodbina)
5. sa skrbnicima
6. s nekim drugim (dopiši s kime): _____

7. Broj braće i sestara: _____

8. Zaokruži odgovarajući stupanj obrazovanja svojih roditelja i (ne)zaposlenost:

OBRAZOVANJE MAJKA	OBRAZOVANJE OTAC
1. završena osnovna škola	1. završena osnovna škola
2. završena srednja škola	2. završena srednja škola
3. završena viša škola	3. završena viša škola
4. završen fakultet	4. završen fakultet
5 završen magisterij ili doktorat	5 završen magisterij ili doktorat
ZAPOSLENOST MAJKA	ZAPOSLENOST OTAC
1. zaposlena	1. zaposlen
2. nezaposlena	2. nezaposlen
3. u mirovini	3. u mirovini

Sada slijede neka pitanja o **navikama i učestalosti kockanja**. Pod pojmom „kockanje“ podrazumijevamo različite oblike igara na sreću – kartanje, biljar ili fliper za novac, loto listiće, sportske kladionice, igre na automatima ili u casinu i slično. U daljnjem tekstu sve se odnosi na te vrste kockanja!

9. Označi sa X jesi li ikada igrao neku od ovih igara na sreću, te ako DA, označi sa X koliko često.

	NE	DA	Svako- dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mesečno	Jednom godišnje ili manje od toga
Kartanje za novac (izvan casina)							
Biljar ili fliper za novac							
Sportske kladionice (sportska prognoza, Toto 13 i sl.)							
Loto listići (npr. loto 6/45, loto 7/39, super 7, Joker i slično)							
TV Bingo							
Bingo u casinu							
Jednokratne srećke (strugalica, srećke na otvaranje)							
Igre na automatima (npr. jednoruki Jack i slično)							
Elektronski rulet (bez djelatila žetona, tj. croupiera)							
Rulet (s djelatiljem žetona, tj. croupierom)							
Kartaške igre u casinu (Poker, Black-Jack i sl.) s djelatiljem							
Virtualne utrke konja (i slične igre)							

Klađenje na različite izbore (npr. Oscar, Eurosong, izbor za Miss i sl.)							
Internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu)							
On-line kockanje na internetu bez novčanog uloga – virtualno (npr. Facebook i slično)							

10. Koliko često si kockao ili kladio se u poslovnica HRVATSKE LUTRIJE U ZADNJIH GODINU DANA? Označi s X.

	Svako- dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje	Nikada
Jednokratne srećke						
Sportska kladionica						
Loto listići						

11. Sljedeća pitanja odnose se na tvoje kockanje u posljednjih mjesec dana:

a) Koliki je ukupan iznos koji si uložio za kockanje? _____ kn

b) Koliko si ukupno dobio kockanjem? _____ kn

c) Koliko si ukupno izgubio kockanjem? _____ kn

12. Kockaš li / kladiš se češće sam ili u društvu? Molimo Te da s „X“ iznad tvrdnje odgovoriš kako najčešće kockaš/kladiš se (moguće je označiti samo jedan odgovor).

☐

uopće ne
kockam

☐

uvijek ili gotovo
uvijek kockam
sam

☐

češće kockam
sam nego u
društvu

☐

podjednako
kockam sam i
u društvu

☐

češće kockam u
društvu

☐

uvijek ili gotovo
uvijek kockam u
društvu

13. Na skali od 0 – 7 zaokruži koliko Ti osobno smatraš da je Tvoje kockanje problematično?

0	1	2	3	4	5	6	7
Uopće ne kockam	Uopće nije problematično					Izrazito je problematično	

14. Sljedeća pitanja odnose se na Tvoje kockanje/klađenje TIJEKOM ZADNJA 3 MJESECA. Zaokruži broj koji najbolje opisuje Tebe.

	Nikada	Ponekad	Većinu vremena	Gotovo uvijek
1. Koliko često si osjećao krivnju zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
2. Koliko često si izostao ili odustao od nekih slobodnih aktivnosti (npr. sport, muzička škola i sl.) zbog kockanja / klađenja?	1	2	3	4
3. Koliko često si se osjećao tužno ili depresivno zbog (količine) novca izgubljenog kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
4. Koliko često si propustio obiteljska druženja kako bi se kockao / kladio?	1	2	3	4
	Nikada	Ponekad	Većinu vremena	Gotovo uvijek
5. Koliko često te kockanje / klađenje činilo frustriranim?	1	2	3	4
6. Koliko često si propustio druženje s prijateljima koji se ne kockaju / klade, kako bi se družio s prijateljima koji se kockaju / klade?	1	2	3	4
7. Koliko često si aktivnosti vezane uz kockanje / klađenje planirao?	1	2	3	4
8. Koliko često si se osjećao loše zbog načina na koji se kockaš / kladiš, ili zbog onoga što se događa dok se kockaš / kladiš?	1	2	3	4
9. Koliko često si propustio druženja s prijateljima kako bi se kockao / kladio?	1	2	3	4
10. Koliko često si se kockao / kladio sa svojim dobitkom?	1	2	3	4

11. Koliko često si zbog kockanja / klađenja osjećao stres?	1	2	3	4
12. Koliko često su se članovi tvoje obitelji ili prijatelji žalili da se previše kockaš / kladiš?	1	2	3	4
13. Koliko često si se kockao / kladio dulje razdoblje nego što si namjeravao?	1	2	3	4
14. Koliko često si osjećao da bi za tvoju dobrobit bilo bolje prestati s kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
15. Koliko često si se vraćao drugi dan kako bi pokušao vratiti novac izgubljen kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
16. Koliko često si se kockao / kladio s više novca nego što si namjeravao?	1	2	3	4
17. Koliko često si skrivao svoje kockanje / klađenje od roditelja, drugih članova obitelji ili nastavnika?	1	2	3	4
18. Koliko često si imao poteškoće plaćati dugove izazvane kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
19. Koliko često je netko vršio pritisak na tebe (na bilo koji način) da platiš svoj dug nakon što si izgubio kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
20. U protekla 3 mjeseca, koliko često si osjećao da možda imaš problem s kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4

15. Ponekad se ljudi zbog kockanja/klađenja ponašaju na određeni način. Molimo Te odgovori koliko često si Ti činio navedene stvari TIJEKOM ZADNJA 3 MJESECA.

	Nikada	1 – 3 puta	4 – 6 puta	7 ili više puta
1. Koliko često si posudio novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje / klađenje?	1	2	3	4
2. Koliko često si novac namijenjen za hranu, odjeću, kino i slično potrošio za kockanje / klađenje, ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
3. Koliko često si prodao svoju osobnu imovinu (elektroničke uređaje, odjeću i sl.) kako bi imao novac za kockanje / klađenje ili za vraćanje dugova izazvanih kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4
4. Koliko često si ukrao novac ili druge vrijedne stvari kako bi se kockao / kladio ili kako bi vratio dugove izazvane kockanjem / klađenjem?	1	2	3	4

16. Na ovo pitanje odgovori ukoliko si barem jednom u životu kockao ili se kladio.

Zbog čega kockaš ili se kladiš?

Razlog	Nikada zbog toga	Ponekad zbog toga	Uglavnom zbog toga	Uvijek zbog toga
1. Radi zabave / uzbuđenja.	1	2	3	4
2. Kako bih se družio s prijateljima.	1	2	3	4
3. Jer me to opušta.	1	2	3	4
4. Jer i drugi to rade.	1	2	3	4
5. Kako bih se oraspoločio.	1	2	3	4
6. Da se maknem od kuće.	1	2	3	4
7. Kako bih se osjećao bolje.	1	2	3	4
8. Zbog zarade.	1	2	3	4
9. Kako bih bio što bolji u tome.	1	2	3	4
10. Iz dosade.	1	2	3	4

17. Koliko puta si kockanjem / klađenjem dobio veliki iznos novca?

1	2	3	4
nikada	jednom	nekoliko puta	puno puta

18. Slijede neka pitanja o kockanju gdje svatko može imati svoje mišljenje. Zaokruživanjem odgovora od 1 do 5 interesira nas TVOJE MIŠLJENJE o ovim tvrdnjama. Brojevi imaju sljedeće značenje:

1 – uopće se ne slažem

2 – uglavnom se ne slažem

3 – niti se ne slažem, niti se slažem

4 – uglavnom se slažem

5 – u potpunosti se slažem

1	Ishode kockanja moguće je predvidjeti.	1	2	3	4	5
2	Neke aktivnosti (npr. rituali i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	1	2	3	4	5
3	Dugoročno gledajući, kockanjem se više dobiva nego gubi.	1	2	3	4	5
4	Ukoliko netko ima uspjeha u kockanju to je dokaz da posjeduje znanja i vještine potrebne za kockanje.	1	2	3	4	5
5	Tko nema sreće u ljubavi, imat će u kocki.	1	2	3	4	5
6	Ukoliko osoba u kockanju ima seriju dobitaka, vrlo je vjerojatno da će se dobiti i nastaviti.	1	2	3	4	5
7	Osoba može osjetiti kada će imati sreće u kockanju.	1	2	3	4	5
8	Sretni predmeti (npr. nošenje određenog komada osjeće, privjeska i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	1	2	3	4	5
9	Šanse za osvojiti veliku količinu novca kockanjem su poprilično velike.	1	2	3	4	5
10	O kockanju se ne može postati ovisan.	1	2	3	4	5
11	Vještine određuju koliko će kockar biti uspješan.	1	2	3	4	5
12	Ako osoba duže vrijeme gubi u kockanju, veća je vjerojatnost da će uskoro početi dobivati.	1	2	3	4	5

13	Veća je vjerojatnost da će osoba pobijediti u kockanju ako koristi svoje sretno brojeve.	1	2	3	4	5
14	Usmjeravanje misli na dobitak povećava njegovu vjerojatnost.	1	2	3	4	5
15	Istovremeno kockanje u više igara povećava vjerojatnost da će osoba barem u jednoj od njih dobiti.	1	2	3	4	5
16	Za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre.	1	2	3	4	5
17	Dobitak u kockanju ne ovisi samo o sreći.	1	2	3	4	5
18	Iako osoba u kockanju ima seriju gubitaka, osvojiti će nazad svoj novac ako dovoljno dugo igra.	1	2	3	4	5

19. Kada dobijem veći iznos novca kockanjem / kladenjem, to me potiče na daljnje kockanje.

1	2	3	4	5
Uopće nije točno za mene	Uglavnom nije točno za mene	Niti točno, niti netočno za mene	Uglavnom je točno za mene	U potpunosti je točno za mene

20. Kada izgubim novac kockanjem, nemam više volje kockati.

1	2	3	4	5
Uopće nije točno za mene	Uglavnom nije točno za mene	Niti točno, niti netočno za mene	Uglavnom je točno za mene	U potpunosti je točno za mene

21. Što misliš koliko posto srednjoškolaca u Hrvatskoj REDOVITO (jedanput tjedno ili češće) igra sljedeće igre na sreću. Radi se o tvojoj procjeni, te ovdje nema točnih i netočnih odgovora.

Sportske kladionice	Automat klubovi	Rulet u kasinu	Internet kockanje
= _____ %	= _____ %	= _____ %	= _____ %

22. Sada se prisjeti 4 svoja najbliža prijatelja/prijateljice. Prema Tvojim saznanjima, koliko često barem jedan/jedna od njih igra navedene igre na sreću. (označi s X)

	Svako-dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje	Nikada
1. Sportske						

kladionice						
2. Igre na automatima						
3. Rulet u casinu						
4. Internet kockanje						

23. Igraju li članovi tvoje obitelji barem jedanput mjesečno ili češće neke igre na sreću?

	OTAC		MAJKA		UKOLIKO IMAŠ BRATA ILI SESTRU, barem netko od njih	
1. Sportske kladionice	NE	DA	NE	DA	NE	DA
2. Igre na automatima	NE	DA	NE	DA	NE	DA
3. Rulet u casinu	NE	DA	NE	DA	NE	DA
4. Internet kockanje	NE	DA	NE	DA	NE	DA
5. Loto	NE	DA	NE	DA	NE	DA
6. Srećke	NE	DA	NE	DA	NE	DA

24. Znaju li Tvoji roditelji da ponekad kockaš/kladiš se?

0	1	2
NE KOCKAM	NE ZNAJU	ZNAJU

25. Kockaš li/kladiš li se Ti ponekad zajedno sa svojim roditeljima na sljedećim igrama?

1. Sportske kladionice	NE	DA
2. Igre na automatima	NE	DA
3. Rulet u casinu	NE	DA
4. Internet kockanje	NE	DA
5. Loto	NE	DA
6. Srećke	NE	DA

26. Poznato je da većina ljudi barem jedanput u životu prekrši neko pravilo ili propis, ili se delinkventno ponašana. Molimo te da pročitaš navedene tvrdnje te da s „X“ označiš koliko si se puta tijekom svojeg života ponašao na određeni način.

TVRDNJA	0 puta	1 – 2 puta	3 – 4 puta	5 i više puta
1. Namjerno potrgao, oštetio ili uništio nešto što pripada školi.				
2. Ukrao ili pokušao ukrasti bicikl ili skateboard.				
3. Uzeo nešto iz dućana bez da si platio.				
4. Uzeo novac kod kuće koji ti nije pripadao (npr. iz maminog novčanika).				
5. Uzeo iz škole nešto što ti nije pripadalo (npr. od učitelja ili učenika).				
6. Uzeo iz auta nešto što ti nije pripadalo.				
7. Varao na testu u školi.				
8. Udario ili gurnuo učitelja ili drugu odraslu osobu u školi.				
9. Udario ili gurnuo jednog od svojih roditelja.				
10. Udario ili gurnuo vršnjake ili se s njima fizički sukobio.				

11. Ušao u nečiju kuću, garažu ili dvorište bez dopuštenja.				
12. Pobjegao od kuće.				
13. Markirao iz škole.				
14. Bio poslan na razgovor zbog lošeg ponašanja u školi.				
15. Pisao/crtao grafitu po zidovima ili autima bez dopuštenja.				
16. Neprimjereno se ponašao u javnosti zbog čega si imao problema.				
17. Namjerno zapalio ili pokušao zapaliti zgradu, auto ili nešto drugo.				
18. Nosio oružje sa sobom (hladno ili vatreno).				
19. Izbjegao platiti kino, hranu ili slično.				
20. Ukrao nečiju torbicu ili novčanik, ili ukrao nekome nešto iz džepa.				
21. Gađao ljude kamenjem, bocama ili sličnim predmetima.				
22. Konzumirao alkoholna pića.				
23. Pušio cigarete ili žvakao duhan.				
24. Pušio marihuanu.				
25. Snifao ljepilo („gongao se“).				